סיון תרצ״ב

בית המדרש למורים דישיבת ר׳ יצחק אלחנן

JUNE 1932

מלחמתנו

בשעה שהעולם כולו מלא ספקות ופחדים ויסודותיו המוסריים הולכים ומתערערים, לנו, למסיימים, יש הכרה שעלינו להחזיק מעמד ולהגיד בקול בטוח כי המלחמה אשר לחמו אבותינו מלחמת אמת היתה, וכי ראויה היא שתהיה גם מלחמתנו אנו.

תפקידנו ברור, ודרכנו דרך ישרה לפנינו. ואין לנו לנטות ממנה אף שעל. המוני הצעירים היהודים באמריקה אינם יודעים את פירושה של היהדות ואינם יודעים את החיים לפי היהדות. אנו, מכיון שזכינו בחנוך עברי הגון ונאה, יודעים את הדברים האלה. מוכשרים אנו איפוא להיות מורי דרך להמונים ההם.

דרישות רוח היהודי, בין שהוא בקי בתורתנו ותרבותנו בין שאינו בקי, שונות הן מדרישותיו של בן דת ובן אמה אחרת. היהודי, כשרוצה להיות שמח בחלקו ולהביא לידי בטויה היותר נמרץ את עצמותו, עליו לחיות חיים יהודיים שלמים. אך כשאנו מתבוננים אל חיי הנוער שלנו באמריקה אנו מוצאים שהם חיים של תפל וחוסר טבעיות. הם רק חקוי לחיי עם הארץ. משתדל הנוער שלנו להגרר בזרם חיי שכניו, אבל באותה שעה מרגיש הוא שלעולם לא יעשה לחלק נבלע ובלתי נפרד בתוך הגוף הזר. נראים הם בני הנוער שלנו, גם בעיני עצמם וגם בעיני אחרים, כנוצרים על פי מלבושיהם, דבורם ותנועותיהם, אבל בלבם פנימה מרגישים הם כי זרים הם במחנה. והטובים בהם — איזה צמאון לערכים יותר נצחיים ונעלים מציק להם, ונפשם עורגת לחיים יותר שלמים וטבעיים, אבל אין להם כל ידיעה במה לרוות את צמאונם ובמה למלא את עריגתם.

אל רבבות הצעירים האלה עלינו לבוא ולבאר שחייהם אינם חיים, כל זמן שנפשם תהא תלויה ועומדת, רחוקה ממחננו אנו וזרה למחנה של זר.

ישאלו אותנו: מה לעשות?

נשיב: ליצור חיים משובחים משלנו, חיים יהודיים ואמריקאיים יחד.

אכן תפקיד רם וקשה מאד תפקידנו. ואפשר להטיל ספק בכחנו למלאותו. הלא מספרנו כה מועט ועמי־הארצות בין המוני ישראל בארץ זו לרבבות מספרם. אם כן — שדה מלחמתנו הוא יותר רחב. תאמץ־נא את לבנו העובדה שבכל דור ודור, בימי סכנה ומצוקה לישראל ולרוחו, היתה לנו שארית־הפליטה אשר עמדה על המשמר והגנה על יהדותה בשארית כחותיה — ונצחה.

אנחנו השארית בדור הזה. נהא אנחנו השומרים והמגינים. נהיה־נא מורים עברים בעלי אידיאל רם. נתן לתלמידינו ממיטב מרצנו ונפעל עליהם שילכו בדרך העם הסלולה. נאחז בכל האמצעים הפדגוגיים המודרניים ונחבב את הלמודים העברים על הנוער הנמסר בידינו על ידי ספורים מלבבים, עתונים מענינים, טיולים, מחזותי חגיגות ואספורטים אמריקאיים. נברא־נא בתוך כתלי בית ספרנו אוירה כזו אשר תתן לתלמידינו לא רק ידיעות עבריות אלא גם הנאה עברית עמוקה וחיים ישראליים שלמים.

אבל אין לנו להסתפק בחנוך עברי לילדים. עלינו ליצור גם תנועות עבריות בין הנוער. בתי־כנסיות בימים נוראים או אפילו בכל שבת אינם מספיקים. צריך להוציא את הנוער מתהום בערותו על ידי שיעורים בעברית, בתורה, ובתולדות עמנו, ועל ידי עתונות אנגלית מתאימה והתענינות פעילית בעניני ארץ־ישראל. עלינו לכנס ולאחד את המעטים, ואחרי כן — את המרובים. רק על ידי פעולות כאלה תבואנה לידי בטוי בהיר כל השאיפות הטבעיות המיוחדות לישראל — שאיפה ליושר חברתי, שלום עולמי ואחוה של כל העמים.

היהודים החדשים המחונכים גם ברוח אמריקה הצעירה וגם ברוח תורתנו, הם יחיו חיים פוריים ועשירי תוכן. תתגלה העובדה שבמדה שהיהודי דבק ביהדותו וחי על פי רוחו העצמי — באותה המדה יגדל ערך פעולתו על עם הארץ. תתעורר אצלנו הכרת־גאון, כי על ידי התדבקותנו בעצמותנו נשאב ממעינות תרבותנו מים חיים ונשקה ונרווה את חיי אמריקה.

ואז לא תאיים עלינו סכנת ההתבוללות והחדלון. היהודי יאמר לאמריקאי: „לך תרבות, ולי תרבות. ובכדי שבנינו ובנותינו יהיו יותר מועילים גם לנו היהודים וגם לכם, עם הארץ, עליהם לחיות על פי רוחנו ותרבותנו שרק הן מספקות את דרישותיהם הפנימיות הטבעיות".

אולם אם אפילו לא נוכל להשפיע מתרבותנו על חיי ארץ, תהיה מספיקה לנו ההכרה שחיים אנו על פי רוחנו אנו וקיומנו הוא שלם וטבעי. גם זוהי מטרה רמה שעלינו לשאוף אליה ולהלחם בעוז ובהתמדה לשם השגתה.

מאושרים אנו, מסיימי בית המדרש, כי זכינו בחנוך עברי אשר הכשיר אותנו להבין את הדברים האלה. בלי זאת היינו דומים לחברינו הקרובים־הרחוקים הנגררים אחרי החיים הריקים והזרים של עם הארץ, ובשביל זה נובעת מלבנו תודה למחנכינו היקרים, מורי הישיבות ובתי הת"ת הקטנים ובית מדרש זה שברוב עמל הגיעונו לזמן הזה. תערב נא ארשת שפתינו לכם, מורינו ורבותינו, שהיא המעט מן המעט מאשר בלבנו פנימה.

ע. וו.

דר. פ. חורגין.

בפני סכנה

אפשר שהדברים עתיקים אבל הם בשעתם. היחיד והצבור נכרים במעשיהם ובאורחותיהם בשעת רזון, בימי יסורים ונסיונות. בימי צרה אתה עומד על מדותיו וסגולותיו של האיש. לעולם אין הוא נתבע לגיוס המרץ ושריגת השרירים כבשעות אלה. לפיכך יש ובימי משבר אתה רואה עולם הפוך. עליונים, אותם שבימי שלוה דרכו עז, כרעו תחת מפלי המשבר הראשונים. ורבים מהחלשים עומדים בשיא רצון ומגינים על עמדתם.

כי בהגנה זו על העמדות הכבושות מתגלה העוז הפנימי שבאיש. מעשה הבנין קנוי בעמל רב. הלבבות אינם מזדרזים לפעולה בתוקף העריצות של הרצון. הם זקוקים „לאיתערותא", למעין הכשרה, הנמשכת מצירופי תנאים — והללו אינם מעשים בכל יום ואינם נבראים בהבל פיו של מפקד. אפשר יחזרו אותם התנאים ואפשר יתמהמהו לבא.

היתה שעת רצון ומי יודע אימתי תופיע שוב. ואין בידי מי שהוא, שיקבע ויחשב בדיוק את המחזר של ימי הרצון, של ימי ההתעוררות, של ימי המעשה. לפיכך קשה היא הנסיגה לאחור. משום זה אנו מצווים לעמד בחרף נפש בפני הזרמים של סתירה. דרך זו, דרך ההתנגדות המרה, זרועה התחתים, אבל היא דרך הבטחון והשמירה המעולה. רכי הלב אינם הולכים בה. הם מבקשים את הדרך הקלה, אבל בה ישכן צלמות.

אם המפעל החנוכי שלנו לקה בעטיו של המשבר הרי עלינו להאדיר את התאמצותנו כדי שלא יתמוטט ויפל. אם הלחץ מאיים לערער את עצם היסודות של בית היוצר הזה חייבים אנו לחזק את החומה מסביבו ולהרבות את שורות הלוחמים. קשים היו ימי בראשית של מפעלתנו החנוכי. הוא לא נוצר במאמר. לאט לאט במשך תקופה שלמה הלך והתפתח עד

שהגיע למצבו. היו מניעים רבים ועזים, שנטפלו אליו. היתה שעת רצון. הימים של פני המלחמה והמלחמה היו ימי ההתרגשות ביהדות כאן. היה חפץ של פעולה, היה רצון של בנין, היתה רוח של העפלה, היתה תסיסת עלומים. ימי התעוררות כאלה אינם מתחדשים לבקרים. מה שאפשר היה לבנות אז לא יהא ספק בידינו לעשותו בזמן אחר. אם יפגע המפעל החנוכי שלנו עתה לא יהא המחץ לשעה. הלקוי יתמיד בו גם אחרי שישתתק הרעש של המשבר. תיקון לא יהיה לו כל זמן שלא יהא משנה־הופעה של התעוררות.

ומכאן תשובה לאלה מהמחנכים המדברים על צמצומים של כלית־הנפש בחנוך כעל הכרח זמני, שאין לדחותו. רבים מאלה לא כאבו ולא חלו בבנין המפעל החנוכי כאן. נפשם אינה משוקעת בו. ומאלה, שהם חללי המקצועיות, הקרה, היבשה שהתחילה לפרם את מצודתה על מחנכינו בימים האחרונים. הללו עוסקים בסיסמאות, שאינן נמדדות יפה לחנוכנו, שהוא נשמת אפיו של קיומנו. דרכם של אלו לבקש פתרון כל שאלת החנוך בחשבונות של מספרים. לפי המספרים של הוצאה והכנסה מפעלנו החנוכי נדון לגורל מר. אבל באותה שעה שבעלי החשבונות מתעטפים באדרת זהורית של בעלי בטחון ומנחמים אותנו, שההרס יהיה רק הרס לפי שעה, ושוב יתוקן מיד לכשישתנו הזמנים ויחדלו התנאים הזועמים למפעל החנוכי — הם יוצאים לרשות שאינה שלהם. הם אינם מספיקים להציץ לתוך אותו העולם, השרוי בתחומים שמחוץ לממשלת המספר. כל הרס, שיארע בחנוכנו עתה יהא מטיבו של חורבן ממש. בכח המספרים אין הם יכולים לגזר על הלבבות שיהיו עיפים מפגעי המשבר, שיזדעזעו לפעולות בנין בשדה החנוך. משום כך אנו חייבים להזהר גם מפני רפיון ידים וגם מפני ערמות אופטומיות, שהורתם ולידתם ביאוש. מהלך ההתקדמות של מפעלנו החנוכי אינו סובל הפסק. הסתגלות, שיש בה מהברכה ומהשמירה. אם המצב דורש לשם שמירת הקיום של המפעל החנוכי איזה תיקונים חיצוניים, איזה צמצומים ביחס אל התלמידים, אין בידינו כי אם להרכין בראשנו אל ההכרח — כמה שלא ידאב הלב. אבל נגד הסתגלות, המכוונת לקצוצים בזמן הלמודים ובסדר הלמודים עלינו להתקומם בכל תוקף. הסתגלות זו היא עקירה והרס, פירושה: פשיטת הרגל של כל מה שרכשנו ושיצרנו בשדה החנוך כאן.

לשמר את הנפש של חנוכנו הוא מחובתו הקדושה של המחנך עתה. אם הוא בעל נפש ובעל הכרת אחריות יעשה את חובתו זו באומץ לב ובסבלנות. הוא ישא את יסוריו באהבה מפני, שיש טעם ויש אחרית להם. ימי המשבר הם ימי נסיון לחנוכנו. אם יוכל להתגבר על פגעיו הרי יצא מתקופת המשבר מצורף ונאזר בכחות חדשים. הוא יהיה קבוע במקומו. הוא יהיה מאושש מבפנים. זכות קיומו תהא ברורה ומוחלטת. אותה התקופה שלאחרי המשבר תהיה אז רבת הברכה למפעלנו החנוכי אם נקיים בעקשנות את פרי הנצחונות שלנו בשדה החנוך.

חבר המורים

הרב ד"ר דוב רעוועל .... ראש הישיבה

ד"ר פנחס חורגין .... הסטוריה, ספרות
מנהל בית המדרש למורים

ד"ר יחיאל קפלן .... תלמוד, מדרש
ראש מועצת המורים

פרופ' מ. גילדין .... שירה

הרב שלמה ווינד .... תלמוד

שבתי טוברוף .... נ"ך, הסטוריה

הרב שמואל ק. מירסקי .... תלמוד, משנה

י. ז. פרישברג .... פדגוגיה

אברהם נ. פרלברג .... עברית

ד"ר נתן קלויז .... הסטוריה, תנ"ך

חזן פנחס יאסינובסקי .... שירה

אברהם שוער .... חומש, עברית

יעקב י. הארטשטיין .... מזכיר בית המדרש למורים

ח ב ר ה מ ו ר י ם — מימין לשמאל (עומדים): חזן פנחס יאסינובסקי, יעקב י. הארטשטיין, ד"ר נתן קלויז, אברהם נ. פרלברג, שבתי טורבוף, הרב שלמה ווינר. (יושבים): אברהם שוער, ד"ר פנחס חורגין, הרב ד"ר דוב רבל, ד"ר יחיאל קפלן, הרב שמואל ק. מירסקי, י. ז. פרישברג.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Lyrasis Members and Sloan Foundation

http://www.archive.org/details/nir1932yeshiva

ד"ר יחיאל קפלן.

לחקרי התפתחות הברייתות

(מהערותי בשעורי התלמוד בבית המדרש למורים)

אמר רבי אלעזר מחלוקת בשאין חייב מודה דרבי מאיר סבר שטר שאין בו אחריות נכסים... תניא... מצא שטרי חוב ויש בהם אחריות נכסים אף על פי ששניהם מודים לא יחזיר לא לזה ולא לזה אין בהם אחריות נכסים בזמן שהלוה מודה יחזיר למלוה אין הלוה מודה לא יחזיר לא לזה ולא לזה דברי רבי מאיר שהיה רבי מאיר אומר שטרי חוב שיש בהם אחריות נכסים גובים מנכסים משעבדים ושאין בהם אחריות נכסים גובים מנכסים בני חורין... תיובתא דרבי אלעזר דאמר לרבי מאיר שטר שאין בו אחריות נכסים אינו גובה מנכסים משעבדים ולא מנכסים בני חורין... ובררייתא קתני שטר שאין בו אחריות נכסים ממשעבדי הוא דלא גבי הא מבני חורין מגבא גבי" (בבא מציעא, י"ג, ב').

תוספות: „הא מבני חרי, בלא דיוקא הוי מצי לאתויי דקתני בהדיא וגובה מנכסים בני חורין אלא שכן דרך הגמרא" (שם).

הברייתא והמשנה יצאו כרוכות מן תקופת התנאים. זו וזו מוסרות לדורות את ההלכות והדעות שחכמינו חדשו והגו עד דורו של רבי יהודה הנשיא.

הברייתות והמשנה שוות ביצירתן, אבל אינן שוות בהתפתחותן. רבי תקן את המשנה, 1) אולם הברייתות לא נתקנו על ידי חכם אחד, אף לא בדור אחד. דורות רבים טפלו בתקונן ואחר מאות שנה נגמרה צורתן.

בסוף תקופת התנאים היו הברייתות צבורי פקעיות של מטוה. החכמים שעמדו אחר התקופה ההיא סדרו את הנימים ועשו מהם מעשי ארג. בעבודה זו יש שהיה צורך להעוסקים בה להוסיף הוספות משלהם. ברובן ההוספות האלה שזורות בהברייתות העקריות בשזור דק שאי אפשר לעמד עליו אלא אחר בדיקה. פעמים שהן מחוברות אליהן בתפירות בולטות ונראות לעינים.

דוגמות של שני מיני ההוספות האמורות:

(א) תניא ליטרא קציעות שדרסה על פי עגול ואינו יודע באיזה עגול דרסה רבי מאיר אומר רבי אליעזר אומר רואין את העליונות כאילו הן פרודות ותחתונות מעלות את העליונות רבי יהושע אומר אם יש שם מאה פומין יעלו... דרסה בעגול ואינו יודע באיזה עגול דרסה דברי הכל יעלו, דברי הכל היינו פלוגתייהו אמר רב פפא הכי קאמר דרסה בעגול ואינו יודע באיזה מקום עגול דרסה או לצפונה או לדרומה דברי הכל יעלו (ביצה, ג', ב' — ד', א').

(ב) תניא ליטרא קציעות שדרסה על פי עגול ואינו יודע באיזה עגול דרסה רבי מאיר אומר רבי אליעזר אומר רואין את העליונות כאילו הן פרודות והתחתונות מעלות את העליונות רבי יהושע אומר אם יש מאה פומין יעלו... דרסה בעגול ואינו יודע באיזה מקום בעגול דרסה או לצפונה או לדרומה דברי הכל יעלו (זבחים, ע"ג, א').

---

1) יבמות, ס"ד, ב'.

כשתעיין בשתי הברייתות תמצא שדברי רב פפא „ואינו יודע באיזה מקום בעגול דרסה או לצפונה או לדרומה" המפרשים את הברייתא בנוסח (א) נקבעו כחלק מגוף הברייתא בנוסח (ב). 2)

(ג) ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא והמלוה בריבית ומפריחי יונים... מאי מפריחי יונים הכא תרגומה אי תקדמיה יונך ליון רבי חמא בר אושעיא אמר ארא... מיתיבי המשחק בקוביא אלו הן... ומפריחי יונים אלו שממרין את היונים ולא יונים בלבד אמרו אלא אפילו בהמה חיה ועוף ואימת חזרתן משישברו את פגמיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפילו במדבר נמי לא עבדי... בשלמא למאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון היינו דמשכחת לה בהמה אלא למאן דאמר ארא בהמה בת הכי היא אין בשור הבר (סנהדרין, כ"ה, א'-ב').

העבירה להמרות את היונים, מעשה שיש בו איסור גזל משום אסמכתא, אינה תלויה במקום ישוב או מדבר. רש"י מעיר: „אפילו במדבר והאי פירושא ללישנא דארא נקיט ליה ולא מגופא דברייתא היא". 3)

(ד) אמר רב הונא יין כיון שהתחיל להמשך עושה יין נסך... תניא בראשונה היו אומרים בד"ד אין בוצרין עם העובד כוכבים בגת שאסור לגרם טומאה לחולין שבארץ ישראל ואין דורכין עם ישראל שעושה פירותיו בטומאה שאסור לסייע ידי עוברי עבירה אבל דורכין עם העובד כוכבים בגת ולא חיישינן לדרב הונא וחזרו לומר דב"ד אין דורכין עם העובד כוכבים בגת משום דרב הונא ואין בוצרין עם ישראל שעושה פירותיו בטומאה וכל שכן שאין דורכין אבל בוצרין עם העובד כוכבים בגת שמותר לגרם טומאה לחולין שבארץ ישראל (עבודה זרה, נ"ה, ב' — נ"ו, א').

(ה) בראשונה היו אומרים אין בוצרין עם העובד כוכבים ואין דורכין עם ישראל העושה בטומאה אבל דורכין עם העובד כוכבים חזרו לומר אין דורכין עם העובד כוכבים ואין בוצרין עם ישראל העושה בטומאה אבל בוצרין עם העובד כוכבים (תוספתא, עבודה זרה, פרק ח').

כמה דברים שבברייתא נוסח (ד) אינם נמצאים בזו של נוסח (ה). כלם באו להשלים ולפרש את ההלכות שנשנו בהברייתא ומקצתם תלויים במאמר האמורא רב הונא. אלה הם הוספות שנוספו בדור מאוחר ורשומן ניכר.

הברייתות המעטות שנפרטו כאן מצטרפות יחד ועם רבות אחרות הדומות להן המפוזרות בהתלמודים והתוספתא. ונאמנה עלינו עדותו של רבנו שלמה בן אדרת האומר: „דרך הגמרא בכל מקום להוסיף בלשון התוספתא דרך פירוש בעלמא ושונין כאילו הוא מגוף התוספתא". 4)

בזה נמצא נתיב חדש לפתרון שאלת התוספות המעתקה למעלה.

אם תרצה אמר: התלמוד מניח את המלים „שהיה רבי מאיר אומר שטרי חוב... שאין בהם אחריות נכסים גובים מנכסים בני חורין", לא מפני שאין דרכו להעביר על „רישא" של ברייתא. קרוב הוא שהמלים האלה אינן מעצם הברייתא, אלא הוספה שהוסיף בה חכם שעמד אחר תקופת התנאים. ואם כי הוספה זו סותרת בפירוש את דברי רבי אלעזר, איננה יכולה לבטלם.

---

2) ראה זבחים, ע"ג, א', שיטה מקובצת. ההגהה שם אינה נחוצה.

3) ראה תוספתא, סנהדרין, פרק ה'. המלים „דאפילו במדבר נמי לא עבדי" חסרות שם.

4) ראה מבוא הירושלמי, כ"ה, ב', לזכריה פרנקל.

הרב שמואל ק. מירסקי.

לשאלת הסוגיות המתחלפות בש״ס

(משעורי בסוגיות התלמוד למחלקת מסיימי ביהמ״ד למורים)

שאלה שבה נתקל כל עובר בים התלמוד היא שאלת הסוגיות המתחלפות. יש וסוגיא אחת תבא במסכתות שונות בנוסחות שונים וגם סותרים אהדדי. התוס' במנחות (נ״ח ע״ב בד״ה ואיכא דאמרי) מעירים על החזיון הזה הנפרץ בש״ס, ומסמנים י״ג סוגיות הבאות בנגודים בולטים במסכתות שונות. אך התוס' שם אינם אלא מציינים את העובדא מבלי להציע עם זה פתרון לעצם השאלה. אולם בנדה (כ״ג ע״ב תוס' בד״ה אמר רבא), בענין טרפה חיה, אומר ר״ת דהוי כאיכא דאמרי. הרי שרצונם לומר כי שתי לשונות הן, כדרך כל איכא דאמרי שבש״ס, ובעוד שבמסכת אחת הובאה המימרא בלשון אחת, הובאה בשניה בלשון אחרת.

דעה זו מובעת עוד ביתר בהירות בשלהי ב״ב (קע״ו ע״א תו' בד״ה גובה), במימרא דרב פפא „והלכתא מלוה ע״פ גובה מן היורשין ואינה גובה מן הלקוחות". טעם המימרא בא בנוסח שונה בב״ב מבקדושין. בב״ב (שם) נאמר: „גובה מן היורשין — כדי שלא ת נ ע ו ל דלת בפני לוין; ואינו גובה מן ה ל ק ו ח ו ת — דלית ליה קלא". ובקדושין (י״ג ע״ב) נאמר: „גובה מן היורשין — שעבודא דאורייתא; ואינו גובה מן הלקוחות דלית ליה קלא". וסוגיא זו נמנית בתוס' הנ״ל (מנחות נ״ח ע״ב) בין הסוגיות המתחלפות אך בב״ב אומרים התוס': ויש לפרש דרב פפא לא אמר אלא, מלוה ע״פ גובה מן היורשים ואינו גובה מן הלקוחות, וגמ' מפרש לה הכא למאן דאמר שעבודא לאו דאורייתא והתם למאן דאמר שעבודא דאורייתא והוי כמו איכא דאמרי מילתא דהכא ודהתם. מתוך כך מסתמנת, איפוא ברור, דרך אחת לפתרון שאלת הסוגיות המתחלפות. כמו שמצויים חלוקי דעות וחלופי לשונות בקבלת מימרא, הבאים תמיד בש״ס בזה אחר זה, בהוספת המלים „ואיכא דאמרי" או „ואמרי לה", כך יש גם ולשון אחת הושקעה בסתמא דסוגית הש״ס במסכת אחת, בעוד שהלשון האחרת הובאה בסתמא דגמ' של מסכת אחרת.

אבל עדיין חלה עלינו חובת באור, אם אין עובדא זו גוררת אחריה את המסקנא ההגיונית, שהמסכתות השונות, שהסתירות מצויות בהן, נערכו ע״י חכמים שונים, ומי שערך זו לא ערך זו, שאם לא כן מדוע לא באו שתי הלשונות כאחד במסכת אחת. ואמנם הר״ז פרנקל ז״ל במאמרו למבוא התלמוד (MGWJ V. 10) מביא את דבר הסוגיות המתחלפות, מבלי להזכיר גם את הבאור המוצע ע״י התוס' בנדה ובב״ב ועוד, ליסוד להנחתו כי מסכתות הש״ס נערכו ע״י חכמים שונים. ועל יסוד הנחה זו הוא בונה שטה שלמה בקביעת זמן עריכתן של מסכתות הש״ס שיצאו, לפי דעתו, משתי הישיבות הגדולות בבבל, ואיכא דמתנו הכי ואיכא דמתנו הכי.

והנה את עצם הרעיון ע״ד רבוי עורכים למסכתות הש״ס בתור באור לשאלת הסוגיות המתחלפות, מצאתי ג״כ בדברי הגאון מהר״ץ חיות ז״ל בספרו מבוא התלמוד (פרק ל״ג), אך לא ביחס לסוגיות מתחלפות מעין אלו המסומנות ע״י התוס' במנחות — סתירות בנוסח מימרא בודדת — אלא ביחס לסוגיות כפולות בש״ס הבאות בשנויים וחלופים במהלך השקלא והטריא בכללה. אחרי שמציין המחבר סוגיות אחדות החוזרות בש״ס במסכתות שונות בחלופים רבים, כסוגיא דמשרת בפסחים (מ״ד ע״א) ובנזיר (ל״ו ע״א) וסוגיא דמצוות צריכות כונה בפסחים (קי״ד ע״ב) ובר״ה (כ״ח ע״ב)

ורבות כהנה, הוא בא לידי המסקנא כי „הסוגיות הכפולות בשנויים שונים מורים כי נסדרו מן שני חכמים נפרדים". 1) אולם ההבדל שבין שני סוגי הסוגיות המתחלפות הוא ברור. ואם ביחס לסוגיות הכפולות הבאות בשנויים במסכתות שונות יש אולי להניח כדעת מהר"ץ חיות ז"ל, שיש לבקש את מקור השנויים בשנוי העורכים — אף כי כל הכללה בכגון דא מביאה לכלל טעות, ואין טוב אלא לבחון כל פרט בפני עצמו — הנה בנוגע לסוגיות ההפוכות המתיחסות לסתירות ונגודים במימרות בודדות, אין הבאור של שנוי עורכים מניח כלל את הדעת. כי הרי אם גם נתהוו הסתירות המפורשות הללו הודות לשנוי העורכים, לא היו יכולים לעמד בפני העריכה הראשית המשוה, או, בכלל, להשאר כמות שהן.

ומצד אחר נראה לי פשוט כי בדעת התום' המפרשים את הסתירה כאיכא דאמרי לא עלה מעולם הרעיון של שנוי עורכים בתור גורם לסוגיות ההפוכות. והראיה, כי בתוס' הנ"ל גופא, במקום שנתפרש שנוי הלשונות במימרא דרב פפא, בקדושין ובב"ב, נאמר: „וכעין זה מצינו בהמקבל (ב"מ קי"ב ע"א) דבעו מיניה מרב ששת קבלן עובר בבל תלין או לא; אומן קונה בשבח כלי או לא, ובהגוזל קמא (ב"ק צ"ט ע"א) משמע שלא שאלו ממנו אם אומן קונה בשבח כלי או לא". הרי שהשנוי בין מסכת למסכת לא יוכל להתפרש — מתוך דברי התום' — עפ"י התאוריה של שנוי עורכים, כי הלא קי"ל דכולה נזיקין חדא מסכתא היא. אין זאת אלא שבדעת התום' לומר בפשטות, כי פעמים לא חששה הגמ' להביא את שתי הלשונות במימרא ידועה והסתפקה באחת מהן. וכיוצא בזה מצינו ג"כ, שיש אשר, בסוגיות חוזרות בש"ס, מביאה הגמ' במסכת אחת תירוץ אחד על קושיא, ובמסכת אחרת תירוץ אחר על אותה הקושיא, ושוב במקום אחר שני התירוצים יחד, (סנהדרין ס"ה ע"א תו' בד"ה יצא מגדף). כ"ז מוכיח שלא שנוי עורכים ושטות יש כאן אלא שפעמים לא חשו להאריך, כאמור. 2)

אבל אם כי אחדות מן הסוגיות המתחלפות נתנות להתפרש עפ"י „איכא דאמרי", אין זו הדרך היחידה לפתרון השאלה כלה. במקרים ידועים, כגון בחלוף חיוב בשלילה במאמר בודד, יתכן יותר לתלות את החלוף בגירסא מוטעת מאשר בשתי לשונות. וכאן כדאי להזכיר את דברי הר"מ מקוצי ז"ל בתוס' ביצה י"ג ע"א ד"ה איכא דאמרי. בגמ' (שם) אמר אביי מחלקת בשבלין אבל בקטנית דברי הכל אסורייתא טובלא, ואיכא דאמרי אמר אביי מחלקת בשבלין אבל בקטנית דברי הכל אסורייתא לא טבלא. וע"ז הקשה הר"ר שמשון מקוצי „דבכל הש"ס לא מצינו איכא דאמרי כה"ג שהוא להפך מן הראשון, דודאי מצינו בשאר מקומות לישנא קמא דברי הכל ואיכא דאמרי בהא נמי פליגי, או איכא דאמרי בהא פליגי ובהא דלישנא קמא דברי הכל אבל כה"ג לא". לפיכך, אף אם לא נאמר כדעת הר"מ מקוצי ז"ל שם, לא נוכל להוסיף מדעתנו „איכא דאמרי" במקום שאינו נמצא בש"ס, עפ"י דוגמת ה„איכא דאמרי" הנ"ל. ואמנם התום' מבארים במקרים כגון אלה, את הסוגיות המתחלפות בדרך גירסא מוטעת, שיש אז לבקש ולמצא את הגירסא הנכונה, ולא בדרך „איכא דאמרי". עי' לדוגמא ברכות נ"ב ע"ב במימרת ר' יוחנן „פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדם ביד", שבשבת (קמ"ג ע"א) מובאת אותה המימרא בלשון „מותר", או „אכלה ערלה שביעית וכלאים הרי זו חזקה" (כתובות פ' ע"א) ובב"ב (ל"ו ע"א) „אין זו חזקה" ועוד, שבכל המקומות

1) עיין בפסחים ס"ו ע"א בתוי ד"ה מה מועדו שלפי"ז יש גם סוגיות מתחלפות מן הסוג הנוכר אצל מהר"ץ חיות במסכת אחת, וממילא נופלת כל ההשערה של הגאון הנ"ל, אך אולי יש לתרץ את זה עפ"י דברי הגאון ר' אליעזר יצחק ז"ל מוולוזין בסי חוט המשולש ווילנא תרל"ז, עיי"ש.

2) ועי' גם בתוס' ריש נדרים ובר"ן שם י"ב ע"א ול"א ע"א, וכמו"כ בתוס' גיטין י"ב ע"א בכעין זה.

הללו מנסים התוס' למצא את הגירסא הנכונה, אף כי מנויים הם במנחות (נ"ח ע"ב) בין הסוגיות המתחלפות.

אך מלבד שתי הדרכים הנזכרות למעלה לפתרון שאלת הסוגיות המתחלפות, דרך ה„איכא דאמרי" שעל ידה מתבאר החלוף בקדום ומעקר המימרא, ודרך הגירסא המוטעת שעל ידה מתבאר החלוף כמאוחר ובלתי מכוון, הייתי מציע, אלולי דמסתפינא, עוד באור שלישי להתהוות הסוגיות המתחלפות, והוא, חלוף שמות החולקים במימרא השנויה במחלקת, לשם התאמה עם כללי ההוראה. כללי ההוראה הנאמרים בש"ס לא נקבעו כידוע a priori, אלא כשורה אחרונה בקביעת ההלכה. ולפיכך אחרי שנקבע, למשל, הכלל, שהלכה כאביי ביע"ל קג"ם, ודעת הסבוראים או הגאונים נטתה לפסוק בענין ידוע כרבא הניחו עפ"י ההשערה — כדרך שהתלמוד אומר „אלא איפוך" או „ואיפוך אנא" — שנתחלפו השמות במחלקת זו. לדוגמא, מחלקת אביי ורבא אי לוקין על לאו שבכללות או לא, שהיא אחת מן הסוגיות המתחלפות (מנחות נ"ח ע"ב ותוס' שם) והחלוף בשמות אביי ורבא גורר את שאלת פסק ההלכה. 3)

כללא דמלתא שהתוס' במנחות ציינו רק את כל הסוגיות המתחלפות בש"ס בבלי, 4) מבלי לתת פתרון כולל לשאלה, כי פתרון כזה איננו נמצא. וכל האומר לתרץ את כל הסוגיות המתחלפות עפ"י דרך אחת אינו אלא טועה.

שלמה גולשבסקי.

חשיבות המחזה לבית הספר העברי

עומדים אנו מסיימי בית המדרש למורים לצאת אל רחוב החנוך העברי, למלא את תפקידנו בתור מחנכי הנוער העברי פה באמריקה. בית המדרש דאג לנו ובמשך שנים לטשנו ושכללנו להיות ראויים להאי אצטלא, ואליבא דאמת אנחנו התלמידים נהנינו הרבה מהלימודים המדעיים והדתיים גם יחד. ברם, משום עמקות המקצוע אי אפשר היה לנו לנגוע בכל פרט ופרט הנוגע לעבודתנו המעשית. והנה אני בצאתי אל שדה החנוך הכרתי בדבר חשוב אחד והוא: סדור נשפי־ילדים. רגילים אנחנו לבלתי התענין במקצוע של חנוך זה. הטעם הוא שהרבה אומרים: „מה־מחזה? אין בזה משום תועלת ובמה נחשב הוא, טוענים

3) עיין רמב"ם הי אסורי המזבח פי"ה הי"א ובראב"ד ובכ"מ שם.

4) עי' בשאילת יעב"ץ שאלה קס"ד ע"ד סתירה מרי יוסי (יבמות מ"ו ע"ב) לרי יוסי (ע"ז כ"ז ע"א) ובספר אלפי מנשה להגאון ר' מנשה מאיליא ז"ל שמצא סוגיות מתחלפות בין ברכות ל"א ע"ב וסוטה כ"ו ע"א, שדברי ר' ישמעאל מתחלפים לר"ע (גם בהגהות הש"ס מסומנת סתירה זאת) והוא מוכיח שהגירסא דסוטה היא הנכונה, וכמו"כ שם מ' ע"א, אין הלכה כר"י, והוא גורס הלכה כר"י עפ"י סוכה מ"ו ע"א. הסוגיות המתחלפות שבין בבלי לירושלמי, שמרובות הן, אינן כמובן ענין לכאן. ועי' בנדון זה במבוא הירושלמי לר"ז פרנקל ז"ל ומבוא התלמוד למהר"ץ חיות ז"ל.

הם, להטיל על הילד העברי משא חדש נוסף על משאותיו הישנים שמטפל הוא בהם בלעדי עסק זה? בית הספר הכללי ועבודת הבית שנותנים לילד בבית הספר הכללי מצד אחד, ובית תלמוד התורה ועבודתו בחדר ונוסף לזה גם שנותנים לתלמיד העברי עבודת הבית מצד שני, והנה עוד נטיל עליו משא כבד חדש אחר? לסמים שהנכם! תנו לילד קצת מנוחה! הרי אתם זורעים לריק כחכם וכח התלמידים שלכם! אלה המה טענותיהם של האבות ושל רבים גם מן המחנכים העברים החשובים. אולם כאשר הנסיון הורני והראני אין הדבר כך. אין „עסק זה" מכביד על התלמיד.

מי שיודע את רוחו של הילד האמריקאי האוהב את הספורט וכיוצא בו, הוא יודע שדוקא בדברים האלה אינם מיגעים אותו, כי הוא עושה זאת מתוך אהבה ורצונו הטוב. המורה העברי בעל כשרון בהצגת מחזות ואומן ללמד אותם לתלמידים יודה, כי אין הוא מיגע את הילדים אלא מענין ומשעשע אותם. ומן „הארי" הזה רודה המורה האָמן דבש— את השפה העברית וגם קצת הסטוריה עברית. לומד התלמיד דוקא באופן כזה בשעה אחת מה שלא ילמוד בשבוע באופן הלמוד המקובל והקבוע. גם האבות אשר סרבו או מסרבים אל הלמוד הזה, כשהם מוזמנים אל הנשף ורואים מה „שהבנים" שלהם, ה„אלקסים", ה„סילויות" וה„ענית" שלהם עושים, הם שמחים ונהנים מאד ולבסוף ממקטרגים נעשים סניגורים.

עכשיו השאלה, איך לסדר מחזות? לפי דעתי זה ענין פשוט אשר כל מורה יכל וכדאי לו ללמוד. לוקחים את כל החמר של המחזה ומנחתים אותו לנתחיו ונותנים לכל ילד חלקו. למשל: בין המשחקים של המחזה „היהודי המאומרק" שהציגו תלמידי לכבוד ל"ג בעומר דהאי שעתא היו: המורה של בית הספר, השמש, היהודי המאומרק, אשתו ושני ילדיהם. רצוני נאמר לכתב עכשיו את חלק השמש; אז אני מביא בסמני מאמר מוסגר דבריו האחרונים של הקודם. לו כדי שידע השמש את זמנו לדבר את דבריו, וגם דבריו האחרונים מביאים בסמני מאמר מוסגר כדי שהמשחק שאחריו ידע מתי לדבר וכן הלאה, ובאופן שכזה נותנים לכל משחק את חלקו ולכל אחד ללמוד את זה בעל־פה היטב. עצה טובה הייתי נותן למורה להתחיל בלמוד המחזה זמן קבוע לפני הצגתו בכדי לתת אפשרות להתלמידים ללמוד כראוי. המורה צריך לסדר חזרות פעם או פעמים בשבוע בנוכחות כל המשתתפים. קושי מיוחד ימצא המורה בקיבוץ כל המשחקים בשעה מיוחדה אם אחד או שנים לא יבאו להחזרות פעמים אחדות. אז לא ידעו אלה חוסרים את חלקם כהוגן ועלולים הם אלה החסרים לבלבל את יתר המשחקים, והדבר לא יצלח.

הנה עובדה אחת, מכיון שאני גר בשכנות בית ספרי, קבעתי את יום השבת ליום חזרת המחזה בחשבי שביום השבת כלם יהיו נכוחים, אבל קרה שילד אחד חסר, ותירוצו ביום הראשון הבא היה זה: „האב וכל משפחתי נסענו לקוני־איילנד באוטו היפה שקנה בשבוע זה ואני לא חפצתי להשאר יחידי פה". מזה משמע שיצר הרע של הקוני איילנד יותר חזק מאשר המחזה. אל תתנו להעובדה הזאת להחליש את מהלך מחשבותיכם בענין זה כי לא לכל איש יש אוטו יפה ואם נתלה כי כן יש לו אוטו יפה אולי יהודי דתי הוא ולא יחלל את השבת ויסע, ותוכלו לסדר חזרות ביום זה...

מלבד זה טוב גם לסדר מקהלת תלמידים אשר יענגו את ההורים בשירים עבריים. עוד דבר אחד, והנני גומר את מאמרי. מלמדים ילד אחד דרשה מתאימה לרוח הנשף — לנאום לפני הקהל בשם בית הספר והתלמידים. אני נסיתי בדבר ונעשה רושם חזק וההצלחה היתה מרובה. מובן מאליו שהמורה לפי רצונו יכל להוסיף על עצותי אלו —גם סידורים שונים אחרים לאלה שהצעתי.

חבר ומורה! אל יהיו הדברים האלה קלים בעיניך! הקשב לדברי — ותצליח.

י. ז. פרישברג.

צדה לדרך

(פירורים חינוכיים)

הפדגוגיה היא אמצעי ואינה מטרה לעצמה.

אולם לא בכל הלמודים בולטת, ויש צורך להבליט, הגדרה זו במדה שוה. יש בזה מדרגות מדרגות.

גיאוגרפיה עולמית, חשבון וכדומה, — תועלתם המעשית ברורה, ואין המורה צריך אלא לתקן לו מכשירים פדגוגיים נוחים להדריך על ידם את התלמיד מן הקל אל הכבד, חלוקה יפה של העבודה, הסברה חיה, דיוק וכו'. אמנם גם הצלחתם של למודים אלו עולה ויורדת לפי מדת האהבה של המורה למקצוע ולפי נאמנותו לעבודה. אבל זה מובן כל כך, עד שגם זה נכלל בכשרונו הפדגוגי של המורה, ואין מבדילים ביותר בין מטרה ואמצעים.

אחרת היא בלמודים שיש בהם משום חינוך הנפש, כגון: היסטוריה וגיאוגרפיה של המולדת, ספרות, מוסר. כאן זקוק המורה ליותר מאהבת מקצוע סתם. המורה צריך בראש וראשונה לרצות לגדל את חניכיו לאוהבי המולדת, לבעלי מוסר, למקושרים לספרותם ולתרבותם. בלי זה לא יצליח בעבודתו עם כל האמצעים הפדגוגיים המתוקנים.

אולם מכיוון שרגש הנאמנות למולדת מסובב מכל החיים וחל על הכל, — הרי גם זה אינו זקוק לגבורה יתרה מצד המורה ולא להבלטה יתרה.

ועדיין קול ה פ ד ג ו ג י ה נשמע בחוגי בית הספר למעלה מכל.

אולם שונה הוא בהחלט ענין החנוך העברי בתנאים כמו אלו שאנו נתונים בהם בארץ זו.

ויאמר נא מיד: אין אנו באים לזלזל כאן זלזול כל שהוא באמצעי הפדגוגיה. אדרבה, כל מה שרצונך עז ביותר לחנך את תלמידיך לעברים נאמנים, יותר חובה עליך ללמוד ולחקור ולסגל לך את כל מכשירי החינוך האפשריים. אולם ה י ה ו ד י ש ב ך ה ו א ת מ י ד ב ר א ש, הוא הנקודה האמצעית והכל פונה אליו ומכוון אליו.

במלחמה הקשה עם הסביבה שתלמידיך נמשכים אליה בכחות לא רגילים, עליהם למצוא משען ומחסה באישיותך. בספקותיהם עליך להיות להם בחינת הוודאי.

עליך להיות עז כנמר, לא רק בנוגע לכיבוש תלמידיך, אלא קודם כל — בנוגע לכיבוש עצמך. אם תהיה אתה טהור עם לבך, תמצא בכל עת מסלות ללב תלמידיך.

אל תאמין בעצמך יותר מדאי. אם אתה עוסק, למשל, רוב שעות היום בספרויות ובלימודים זרים ואין אתה קובע שעות לספרות עברית, אל תבטח בגבורתך לעמוד נגד הזרם, אם תאמר כך — תתכחש לעצמך.

עליך לעשות תמיד חשבון עם נפשך אם רשאי אתה להיות מורה עברי.

* * *

בני אדם — מטבעם החקוי מרובה בהם על המקוריות, שהרי אין אפילו בכוחו של הגאון ליצור עולם שלם שלו. אפילו גאוני החכמות והמדעים, עם כל החידושים שהם מביאים לעולם, מעורים הם בסביבתם ואינם יכולים להעקר משרשם.

המורה הגדול ביותר היא הסביבה שהילד גדל בתוכה. כשם שהוא לומד בה את לשונו, כך הוא לומד ממנה הנהגת חיים, מדות ונימוסים, אופן דבורו והתנהגותו עם בני אדם, תנועות הפנים והידים וכו'.

טוב הוא הספר כשהוא מבאר את החיים. אולם כשהספר, והוא הדין — המורה, מדבר לילד על מעשים והנהגות שאין עיניו רואות, אזי — או שיבין את הדברים כאגדות, או שיצטיירו בדמיונו בצורה אחרת מכפי שהם באמת.

וכן גם תוכחת האב או המורה פועלת פעולה חיובית רק אם היא מתאימה למעשים שהילד רואה מהם, מן האב והמורה.

ואין המדובר כאן על פעולות מתנגדות, למשל, אם המורה מטיף לענווה ולצניעות, והוא אינו נזהר מלספר לתלמידיו על כשרונו ויכלתו; או שהוא מדבר על מדת המתינות והסבלנות, ותוך כדי דבור הוא פורץ בכעס על אחד התלמידים, — בפעולות כאלה, הרי לא רק שלא יפעל לטובה, אלא יהיה לצחוק בעיני תלמידיו.

אולם הכוונה כאן על פעולות חיוביות. אם המורה מטיף להנהגות ולמעשים ידועים והתלמידים לא היתה להם הזדמנות לראות אותו נוהג בכך, — הם לא יאמינו לו. הם בפירוש יבקרו אותו בינם לבין עצמם, שהוא „נאה דורש ואינו נאה מקיים”.

* * *

המורה הוא סרסר לחינוך ולא מקור.

אל ישיאוך רעיונות חדשים להביט על עצמך כעל מחנך עומד ברשות עצמו.

כי מה אתה, אפילו אם תהיה גאון הגאונים, לעומת ים החכמה העמוק השוטף ומכה גלים בספרותך בת ארבעת אלפי השנים, ספרות עם מנוסה בכל הנסיונות ומבקיע לו דרך בכל המצבים; ספרות ששיאה לעב יגיע, שהיא בעצם ועיקר מקור חינוך, תורת האדם? אפילו אם אלפי שנה תחיה, לא תוכל להיות למקור חכמה שכזה. כל מה שתאמר, כבר נאמר ביתר עוז, בכח אדיר. למה לך „לעזוב מקור מים חיים ולהצוב לך בארות בארות נשברים”?

תעודתך — לקשר את תלמידיך אל הספר. אם את זה לא השגת — אכלת לחם חנם.

מטרתך היא — לכלות את נבואתך ולצאת. בכל יום תודק יותר המחיצה שבין תלמידיך ובין הספר ותופחת יותר הנחיצות בסרסרותך, וכשיגיע היום שבו יפול הדוק האחרון של המחיצה הזאת, ואתה תהיה למיותר בהחלט, תוכל להתפאר שהיית מורה מצויין.

ואף על פי כן — אל תבטל את עצמותך לגמרי. בכל עת ובכל שעה יש לך הזדמנות לפעול בתור מבאר, בתור שליח, ושלא מדעת— אפילו בתור יוצר, אבל — — — בלי גאווה...

* * *

מסופר במדרש, שרבנו הקדוש שלח את תלמידו לוי בן סיסי לעיר סימוניא להיות שם דיין ומורה לעם. „עשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה ממנה. נתעלמו דברי תורה מפיו”. שאלו אותו שאלות בהלכה ובאגדה ולא השיבן. „וכיון שראה שצרתו צרה, השכים בבקר והלך לו אצל רבנו. אמר לו: מה עבדון לך אנשי טימוניא? אמר לו: אל תזכירני צרותי. שלש שאלות שאלו אותי ולא יכולתי להשיבן. אמר לו: ומה אינון?” הרצה לפניו את השאלות ותוך כדי דבור השיב גם את התשובות. „אמר לו: ולמה לא השיבות אותן כשם שהשיבות אותי? אמר לו: עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה למעלה הימנה וטפת (גבה) רוחי עלי ונתעלמו ממני דברי תורה. קרא עליו המקרא הזה: אם נבלת בהתנשא (משלי ל׳, ל״ב). בראשית רבה פ׳ פ״א.

ספור זה מלמדנו הלכה פדגוגית, שיסודה עמוק בפסיכולוגיה האנושית.

כלל בדוק ומנוסה: זחיחות הדעת, שביעת הרצון מעצמו, מ נ ב ל ת את כח היצירה באדם וממיתה בו כל כשרון.

וסובלים מזה ביחוד החיים על היצירה שבעל פה — המורים.

כשהמורה מתחיל לחשוב שיש לו כבר די ידיעות ונסיונות לעבודתו, מיד מטמטם לבו והמעין החי מסתתם. גסות הלב מביאה אותו גם לעמידה בהתפתחות רוחו; פוסק מלבקש ולחקור, לפשפש במעשיו, לחשוב על אמצעי עבודה חדשים, „ודלא מוסיף יסיף, ודלא יליף קטלא חייב”. (אבות, סוף פרק א׳). המורה המצויין ביותר, כיוון שאינו מוסיף, בלמוד בכלל ובמקצועו בפרט, הוא נעשה מורה גרוע.

חזיון דומה לזה הוא הנגע שפשה בהרבה מורים עברים באמריקה ששננו לעצמם שהם אידיאליסטים גדולים, שהם מצילים את החינוך

העברי באמריקה, שהם מקריבים קרבנות גדולים, וגאווה אווילית זו הורגת אותם.

עיקר כוחו של האדם האידיאלי באמת הוא בזה, שאינו מכיר באידיאליותו. אדרבה, דרישותיו מעצמו ומאחרים הן גדולות עד שלעולם אינו מרוצה לא מעצמו ולא מאחרים. כיוון שהתחיל להכיר באידיאליותו, מיד פרחה לה זו ונעשה מורה מקולקל.

„אם נבלת בהתנשא" — ההתנשאות עושה את האדם לנבלה...

*   *   *

אל תנהג עם תלמידיך מעשי פקיד, אלא היה להם כאב לבנים. האב, אפילו אם הוא יוצא לפעמים מגדרו וגוער בבנו, הבן מרגיש את רחמיו גם מתוך גערתו, ואין אהבת הבן לאביו מופחתת על ידי כך.

אמרנו „כאב" ולא "כאם". משום שאהבת אב כבושה, „ימין דוחה ושמאל מקרבת".

כי אין המדובר כאן על יחסים חיצוניים. אם המורה אינו אוהב את תלמידיו באמת, לא יועילו לו כל ההנהגות החיצוניות. התלמיד ישלם לו בשנאה על שנאה: „כמים הפנים לפנים, כן לב האדם לאדם" (משלי כ"ז, י"ט).

*   *   *

כשהתלמיד מפריע, או אינו מקשיב, — כבוש את כעסך ועורר את רחמיך.

ולא רק שאלת טכסים היא, אלא מדת האמת. כי כשתעשה השבון, תמצא שאתה טועה בעצם הדבר וכעסך הוא פרי הטעות הזאת.

אתה חושב את התלמיד לאדם מבוגר, בעל רצון עצמי, והרי הוא שונאך, רשע גמור. באמת הוא ראוי לרחמים. עדיין נבער מדעת ומנסיונות הוא. אינו יודע את ערך הלמודים ולא נוסה באמנות ההקשבה, אינו מבין לא את תוצאות ההפרעה ולא איך להמנע ממנה.

ולפיכך אל תשמיע לו את דבריך בנוסח של תוכחה: „מרוע עשית כך וכך", אלא בנוסח של למוד והדרכה: „כך וכך צריך לעשות".

נוסח זה, אפילו אם כיוון להכעים, עלול להחזיר אותו מדעתו, בעת שנוסח התוכחה כבר מאשר את המצב של סכסוך בינך ובינו.

והרבה פעמים כשתפשפש במעשיך שפיר, תמצא שאין אתה נקי מגרם או מהשתתפות בהפרעה. גורם אתה התרגזות עצבים לתלמידים: ברפיקות, בהרמת הקול יתר על המדה, בקפיצה מענין לענין ובכלל — באי מנוחתך, וההתרגזות עוברת בזרם נפשי אל התלמידים, לכל אחד כפי מזגו. פעמים שאתה עובר בעצמך על כלל שאתה משנן להם תמיד, והרי אתה בורא אטמוספירה של הפקרות.

*   *   *

כח ההסברה הטבעי הוא מתת אלהים, וכמובן הוא מחייב את בעליו להוסיף הכשרה והשתלמות.

אולם ההסברה לבדה אינה עוד אמנות ההוראה. יש מסבירים מצויינים ש„נופת תטופנה שפתותיהם" ואינם רואים ברכה.

אשרי המורה שיש בו כל המעלות. אולם מרובים הם המורים, שהצליחו — בקביעות, בדיוק, באהבת הסדר, ועל הכל — בהתמדה, בשקידה ובאחריות, — מאלו שהצליחו בכשרון ההסברה.

*   *   *

כשרון ההסברה ברכה רבה בו. אבל פעמים רבות הוא נהפך לרועץ לבעליו. יש מורים האוהבים את כשרונם זה ואינם יכולים לכבוש את יצרם מן הדברנות הנפרזה.

אל תחשוך את דבריך בעת שאתה רואה צורך בהם, אבל כבוש אותם בכל עת שאפשר — מפני הדבור של תלמידיך.

ויש מדה משובחה בהוראה, שהיא נחלת יחידי סגולה, אבל כל מורה היה יכול לסגלה אלו היה נותן לב להתחנך בה.

מדה זו היא — שהמורה מדבר מתוך פיהם של התלמידים. כל מה שהמורה רוצה לבאר הוא יכול לומר בפי התלמידים. הוא פותח את השיחה בשאלה, ועל ידי שאלות והערות בין תלמיד לתלמיד הוא מטה את השיחה לכל צד שירצה.

שירצה — אם גם יכול הוא, וביכולת זו הוא צריך לחנך את עצמו תמיד.

א. נ. פרלברג

בֵּית־מִדְרָשֵׁנוּ

(הימנון)

בֵּית-הַמִּדְרָשׁ בּוֹ נִלְמָדָה —
עָלָיו תִּפְאַרְתֵּנוּ.
אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית-הַיוֹצֵר
הוּא לְנִשְׁמָתֵנוּ.

בֵּית-הַיוֹצֵר — בּוֹ נִצָּבִים
חַיִּים כָּל קְדוֹשֵׁינוּ
רוּחָם-עָז הוּא הַפַּטִּישׁ
וְהַסַּדָּן — לִבֵּנוּ.

רוּחָם קוֹרֵא וּמְצַוֶּה:
חֲיוּ בְּדָמֵינוּ!
הֵד לִבֵּנוּ עוֹנֶה גְּבוּרוֹת:
רוּחֲכֶם — רוּחֵנוּ.

מסיימי תרצ"ב — מימין לשמאל (עומדים): שמואל קאליטש, מיכאל גרייפר, עמרם ווייטמאן, נתן הורביין, פנחס גינזבורג, אליעזר מטיסוף, יהושע דייטש, שלמה גלשבסקי, דוד פאליק, אברהם לויטן, ישראל סילברמן, אריה רבינוביץ, אברהם קלינצקי. (יושבים): יצחק גולדברג, אריה פודולסקי, אברהם ה. הנקין, ד"ר חורגין, ד"ר רבל, הרב ווינד, דוד שמרלר, נחום רבל.

שמות המסיימים

משה אברמוביץ	יוסף ליעף
יצחק גולדברג	אליעזר מטיסוף
יהודה גולדמן	ישראל סילברמן
שלמה גולשבסקי	דוד פאליק
פנחס גינזבורג	אריה פודולסקי
מיכאל גרייפר	שמואל קאליטש
יהושע דייטש	אברהם קלינצקי
נתן הורביץ	אריה רבינוביץ
אברהם הלל הנקין	יוסף רוזנפלד
עמרם ווייטמאן	נחום רבל
אברהם לויטן	דוד שמרלר

מרדכי שקולניק

יצחק גולדברג.

שמואל דוד לוצאטו

חייו ופעולותיו

במחצית הראשונה של המאה התשע־עשרה התחיל בנין חכמת היהדות. בין הבונים היו ר' יום טוב ליפמאן צונץ בברלין, עורך ה„צייט־שריפט פיר די וויסענשאפט דעס יודענטומס", ר' נחמן קרוכמל בזאלקיעוו, מחבר „מורה נבוכי הזמן", ור' שלמה יהודה רפופורט, שפתח לנו את המקורות לתולדות ספרות ימי הבינים. הצעיר בין הבונים היה ר' שמואל דוד לוצאטו.

שמואל דוד לוצאטו (שד"ל) נולד בעיר טריאסט ב־22 לאבגוסט, 1800, לחזקיה לוצאטו, חורש עצים. חזקיה, למרות אי־דעתו את הדקדוק העברי, הרגיש בנפשו נטיה חזקה לחבר ספרים. הוא כתב „ספר חמדת הנערים, מלוקט מהזוהר והגמרא ושאר מפרשים"; וגם פירושים לספרים אחדים מן המקרא. אמו של שד"ל התנגדה לנטית בנה לספרות ולחקירות, וחפצה לעשותו לחורש עצים או לסוחר. אביו נתן לו להתעסק בלימודיו עד שיגיע לגיל של שמונה עשרה שנים. בהיותו בן ארבע וחצי בא שמואל דוד לתלמוד־תורה המצוין בטריאסט. בלומדו ספר איוב בשנה השמינית לחייו, התחיל כבר להכיר את יופי השירה האמתית. בימים האלה הוא הכיר את הצורך בפירושים חדשים, יותר טובים מהישנים, לכתבי הקדש, והיה מודיע את צערו לחבריו הקטנים, והוא קווה למלאות בעצמו את החסרון הזה. הוא למד איטלקית, לטינית, אשכנזית וצרפתית, אבל עיקר לימודו בקודש היה תלמוד, שלמד אותו הרב הראשי בטריאסט, הרב אליעזר לוי.

בהיותו בן שלש עשרה שנה עבר על ה„עין יעקב" ומצא שבימי התלמוד לא היו נקודות וטעמים; דעה זו הולידה דעה אחרת: הוא אמר שהזוהר הוא ספר מאוחר מפני שהוא מזכיר את הנקודות והטעמים. החקירה הזאת התרחבה אחר כך ובשנת 1852 יצאו תוצאותיה בספר „ויכוח על הקבלה".

בשנת 1814 מתה אמו, ושד"ל הוכרח במשך שנים רבות להיות המבשל ומנהל כלכלת הבית, כי אחותו היתה עדיין קטנה.

בבית אביו היתה ספריה הגונה ופה למד כחפץ לבו. גם בבית דודו מורפורגו היתה ספריה גדולה, ביחוד ספרי דקדוק וספרי פילו־לוגיה, ושם היה מבלה הרבה זמן עם רחל, בת דודו.

בזמן האביב של שנת 1815 כבר נמצאה בידו מחברת כוללת שלשים ושבעה שירים, בשם „כנור נעים".

בשנת 1817 (?) הדפיס שד"ל את יסודותיו נגד קדמות הזוהר, הנקודות והטעמים בספר „מאמר הנקוד". הספר הזה בא לידי יש"ר שתחלה התנגד לדברי שד"ל אבל אח"כ ראה את חוזק דעותיו והחליט לבלתי התוכח עמו עוד. יש"ר השפיע הרבה על שד"ל. באגרותיהם, שהחליפו במשך שלשים ושבע שנים, נדונו הענינים שעמדו ברום עולם היהדות.

בשנת 1818 כתב שד"ל „תורה נדרשת", שהוא ספר פילוסופי־תיאולוגי. הרעיון הראשי המפעם בקרבו הוא „שהאדם מחויב בהחלט להשתמש בשכלו" על פי החקירה המדעית החפשית ממשפטים קדומים.

שד"ל בא לידי פרסום על ידי מקרה משונה. חתונת בתו של יוסף מורפורגו הוחגה ב„חידה" שהוצעה לפני קהל הקרואים לפתרה. שד"ל פתר אותה בסוניטה וגם מבוא בחרוזים. מכאן ואילך רבים בקשו עזרתו והקדישו לו שירים.

כאן נגמרה התקופה הראשונה לחייו. שד"ל מצא שהאמונה נשחתה על ידי המקובלים, שכתבי הקדש שונו על ידי המעתיקים והנקדנים,

שמובנם האמתי נעלם ממנו באשמת המפרשים הקדמונים והחדשים, ושהדקדוק עוד לא מצא עבוד מדעי.

בשנת 1824 פנה אנטון שמיד, המדפיס הווינאי, בקריאה ליהודי איטליה לעזור לו בהוצאת ספרים עברים, ישנים וחדשים, ושד"ל ענה את הקריאה בשלח לו את קובץ שיריו „כנור נעים".

אחר „כנור נעים" הוא שלח לשמיד, שהדפיס את „בכורי העתים", את אגרת חקירותיו בשמות הנרדפים.

בספטמבר, 1826 נשא שד"ל את בלהה־בת־שבע, בת מורו רפאל סגרי. שיחה אחת באחד משבעת ימי המשתה גרמה להתעניינותו בעניני בקרת בדבר תרגום אונקלוס. בחדש העשירי לחתונתו נולד בנו וגם ספרו, והוא נתן שם אחד לשניהם — „אוהב גר", Philoxenus. לכל בניו נתן שד"ל שמות שהיו תלויים באיזה מקרה שעשה רושם בחייו. לאחד מבניו נתן את השם „ברוך איוב" מפני שבשנה זו תרגם ספר איוב.

בזמן ההוא הקימו בפדובה בית מדרש לרבנים. המורה בתלמוד היה החכם המלומד הלל די לא טורי. שד"ל נבחר למורה במקרא. הוא היה מורה מצוין, היה מקשיב לכל הערות תלמידיו והזכיר את דעותיהם בספריו.

התרגום האיטלקי והפירוש העברי לתורה וישעיה, תרגומו לאיוב וספרים אחרים מכתבי הקדש, הדקדוק השלם של לשון עברית ודקדוק לשון ארמית של המקרא והתלמוד — כל הספרים האלה יצאו מהרגשתו העמוקה של חובת מורה. ספריו על התיאולוגיה המוסרית ועיקרי הדת, דרושיו ההיסטוריים על דת היהודים מחורבן הבית הראשון ועוד ספרים אחרים יצאו לאור מתוך רגש של חובה עמוקה לאלהיו וליהדות.

בשנת 1820 התחילה חליפת־המכתבים בין שד"ל ושי"ר. הוא קורא לשי"ר „איש היודע להשתמש בכשרון בידיעותיו הרחבות". הם היו ידידים עד יום מותם, אבל מדי פעם בפעם נתפרץ ריב ביניהם.

בשנת 1833 שמע שד"ל שהחכם הנוצרי רוזנמילר יוציא את פירושו על ישעיה ומהר לתרגם לצרפתית את כל הפירושים על ישעיה במקומות שהם מתנגדים למפרשים אחרים ושלח אותם לרוזנמילר לתתם בספרו. רוזנמילר מצא את פירושיו כל כך מצויינים עד שראויים הם להוצאה מיוחדת בלשון שבה נכתבו. גיזיניוס ראה אותם וגם הוא הלל אותם.

לוצאטו היה הראשון בין חכמי ישראל לתקן נוסחאות המקרא. בשנת 1836 הוציא את ספר „פרוליגמני אד אונה גרמטיקה רגיונטה" שכולל תמצית חקירותיו בדקדוק.

בשנת 1845־1847 פרסם שד"ל את ספר: „המשתדל" ופירוש חלק ההפטרות שהוציא שמיד בסוף החומש, „נתיבות השלום".

בשנת 1847 נמנה שד"ל לחבר האקדמיה Instituto Veneto. שנה אחת אחרי־כן הוציא שד"ל בלשון איטלקית את מחברתו על היהדות: Il Giudaismo illustrato nella sua teoria. nella sua historia e nella sua letteratura.

בשנת 1854 מת בנו הבכור אוהב־גר אחר צרות ומכאובים רבים. פטירת בנו פצע את לבו והוא מאן מהנחם ימים רבים. אולם באותה שנה התחיל להוציא, בעזרת אלבירט כהן בפאריז, את נבואות ישעיה עם פירושו ותרגומו.

למרות צרותיו המשיך שד"ל את עבודתו המדעית. זו היתה התענוג היחידי שנשאר לו בחיים. הוא שמח מאד כשהוא ראה בדפוס בשנת 1864 את החלק הראשון של „דיוון יהודה הלוי".

באמצע עבודתו המתמידה, אחרי מחלה קצרה, נפטר שד"ל ערב יום־הכפורים שנת 1865. כל העולם היהודי רעד בשמוע בשורת מותו ואפילו בספירות הנוצריות הובעו רגשי אהדה למשפחת הנפטר.

„אחד היה שמואל דוד לוצאטו
לא שעה לתלאותיו כי גדלו
לא חדל עבדך עד ימיו חדלו
לא נטה עד צללי ערבו ינטו".

יל"ג.

אברהם שוער

אלמלא אותו זקן...

(מספרי שבכתובים — מעשיות בערב)

והארון אל־ראשיד זקן, בא בימים. קדקד ראשו המתולתל כולו הפך לבן, גבו הישר והזקוף כפף והולך הוא לאט, צועד בכבדות כשראשו מורכן לארץ, כאדם הנושא משא כבד מנשוא על גבו. כבד כנטל החול הוא משא הימים וגם זו הקטנה והיפה — עטרת מלכים — יש ושקולה היא כנגד אבנים גדולות וכבדות...

ובימים ההם והאלהים הסיר את הסדו ואת אמתו מעל הארון, עבדו הנאמן, ורחמיו הגדולים עזבוהו. הנסה אלאה את בחירו, רצתה נפשו? ואפשר, כי רצה אלאה להראות לו, לכאליף הגדול, כמה קטן הוא מושל ארץ־המזרח הגדולה ומה שפל הוא רוחו ודל? ויתכן גם זה, שהשטן התערב בדבר ומעשיו הרעים הם; כי קנאה גדולה קנא השד ביושבי בגדד הגדולה, בשלות־השקט חייהם בימי הארון אל־ראשיד אדונם, — את כל אלה יודע אלאה בעצמו, לפניו הכל גלוי וידוע, ואנחנו מה!

והנה כך היה הדבר: האלהים הסיר את חסדו מהארון אל־ראשיד, וימים רעים מאד הגיעו אז ליושבי בגדד, חשך עולמם עליהם, ואור יום נוטל מהם, ומי יודע מה היה מגיע להם עוד? ולא רק להם, ליושבי בגדד לבדם, כי אם גם לכל ערי מזרח ולכל חבל ערב, אשר הארון אל־ראשיד משל עליהם, אלמלי אותו זקן...

ומי היה אותו זקן, שמו ושם עירו ושבטו? — אין איש יודע, הופיע פתאם האיש בבגדד והיה מתהלך בתוך העם ואיש לא ידע מי הוא, ונתעלם האיש ואיננו, — ואין איש יודע מקומו איה? ברם לטוב יזכר שמו מעתה ועד עולם.

גדול הוא אלאה וגדולים הם חסדיו, על כן רבים הם „הזקנים" שלו הרואים הכל, היודעים הכל, הטובים לכל ומיטיבים לכל ואינם מבקשים שכר לפעולתם.

* * *

מחשבה זרה ורעה מאד עלתה לו על לבו של הארון אל־ראשיד כי יושבי בגדד אינם נאמנים לו ולבותיהם בל עמו, וחורשים הם עליו רעה. ולא רק חשודים היו בעיניו עם הארץ, גם בפחותיו לא האמין, ושריו היושבים לו ראשונה במלכות, לא ישרו בעיניו ואפלו במופטים חשד, בתופשי התורה שלו, וגם השופטים, היושבים על כסא הדין, לא צדקו בעיניו.

ויאמר לנסות ולראות בעיניו ובעצמו, לשמוע מה שמדברים בו בתוך העם ולדעת את מחשבות לבם עליו.

ויחשך שכלו הטוב, כאלו כהה אורו ולקה כוכבו, כי יצר מחשבות לבו היה לרעה כל היום וגם בלילה לא הונח לו מהרהורים לא טובים.

ובבקר אחד בקומו מעל מטתו שלח מעליו את כל עבדיו ואנשי ביתו העומדים לפניו, וילבש בגדים פשוטים, כאשר ילבשו בני עם הארץ, וישם את פניו באפר למען התחפש ויעטף על שפם ויגש עד הדלת והמזוזה וידו אחזה בכפת המנעול, — והנה שומע הוא קול תחנונים מדבר רכות אליו: הארון, אל תעשה זאת!... האמינה בבני עמך!...

הסס הארון אך רגע קטן אחד ויתחזק ויפתח את הדלת ויצא...

מתחפש ומתנכר לכל הולך הארון אל־ראשיד בתוך עמו, שומע ומקשיב אל כל מה שמסיחים בו בני האדם זה עם זה, מסתכל הוא בכל פנים, מתבונן אל כל תנועה ומתחקה לרמזי העוית פנים של זה ושל שני לו — מאות אנשים דברו זה לזה ברחובות קריה, אלפים נענו זה לזה במגוד ראש או בקרוץ עין, — לא שמע מפי אחד מהם על אדות הארון אל־ראשיד בלתי אם טובות, ורק שלושה אנשים מכל המאות והמאות לא דברו עליו טובות, אולם גם רעה לא יצאה מפיהם.

כאשר עבר הלילה ההוא ויום אור חדש שלח אלאה לבריותיו, ראו יושבי בגדד בבקר הבהיר ההוא והנה על המישור הגדול, אשר בטבור העיר, הוקם גב, ושלשה אנשים העמדו עליו והתליון חתך את לשונם מתוך פיהם, — שלש לשונות, אשר לא דברו טובות על הארון אל־ראשיד אדונם...

עוד באותו שבוע וביום אחד והארון אל־ראשיד חוזר והולך בתוך העם, כשהוא מתחפש ומתנכר לבוש בגדי עם־הארץ, ואזניו נטויות— קשובות ועיניו חודרות מביטות — וראה הארון אל־ראשיד ביום ההוא פנים זועפים, עינים זועמות ושמע דברים קשים מאד וקללות נמרצות.

זועם כנמר חזר הארון אל־ראשיד אל ביתו ויבוא אל חדר בחדר שלא יגיע אליו קול העם בזעפו ותנוח דעתו עליו, — כל הלילה התהפך הכאליף על משכבו, נדדה שנתו ולישון לא יכל, ודעתו לא נחה.

ויום של אור גדול חנן אלאה את בריותיו אחרי הלילה ההוא — ולעיני השמש ראו יושבי בגדד והנה באמצע העיר על המישור היפה עומדים התליון ומשרתיו הרעים על הגב וראשים למאות נופלים מתחת לקרדומו, ואנשים למאות מתכוצים ומתקרסים מתוך יסורים קשים תחת ידי מעניהם, וגדודים־גדודים כפותי יד ורגל מובלים אל בתי־הכלא והמסגר, ובחוצות העיר הולכים סובבים בלי עין לחמלה עליהם יתומים ויתומות עזובים ונאנחים ובבתים ובאהלים, אשר שממו, יושבות אלמנות ומבכות על בעליהן...

ומיום ליום רבו התליות וגדל מספר המוקעים, ומדי בקר בבקר נתמלאו בתי הכלא, ומדי שבוע הלכו ורבו הפליטים, אשר בהחבא עזבו את הארץ והלכו להם באשר הלכו...

והארון אל־ראשיד הולך סר וזעף, לבו העכור מלא דאגה ופחד, ופניו חשכים.

והעיר בגדד, רבתי־עם ורבת־התשאות נרדמתה. בודדה ודוממת העיר, רובצת עליה קללת אלהים נוראה מאד. האנשים בתוכה העוברים זעיר פה, זעיר שם ברחובותיה, כצללים יהלכו, זועפים ושוממים, ואין מברך את רעהו ואין אומר שלום בעיר לאיש, מונעים האנשים את עצמם אפילו להסתכל בפני אדם עובר, כי פסה אמונת אנשים בבגדד. איש ירא את חברו מילדותו ואת ידידו מנער. אח חושד באחיו, בן אמו, ואין האב מאמין בבכור בניו, בראשית אונו.

ביום אחד והארון, כדרכו בימים האחרונים, הלך וחזר בתוך העם מתחפש ומתנכר ואורב, ואורב... והנה זקן אחד, שערות ראשו וזקנו לבנות כחלב, פניו מקומטים, אבל בינות לקמטים מרפרפים זהרורים של אור גנוז וצחוק טוב של צדיק תמים מרחיץ על שפתיו ועיניו מביטות נוכחן, עיני ילד טוב, צלולות וטהורות כטפת טל בקר על שפת פרח שושן, והזקן הולך ומבקש, הולך ומחפש והוא פונה אל כל איש, פונה וקורא להם:

— אתם, האנשים הטובים, אשר בבגדד המעטירה! שמא ראיתם? שמא הרגשתם בלב אחד? חם היה הלב כאהבת אם, טהור היה כדמעת אחות, לידידי היה לב כזה, — ואבד ממנו...

דומם צחקו עליו בתוך לבותיהם המאובנים אי־אלו אנשים, משמימים הקשיבו לדבריו אחדים, והיו כאלו, אשר רק רגע העיפו עיניהם עליו ונתעלמו, — ואחד אפילו לא ענה על דבריו, כי יראו מאד האנשים בימים ההם להוציא מלה יתירה מתוך פיהם ברחובות הגדולות והרחבות, אשר בבגדד.

כצל הלך משרך דרכו אחרי הזקן הארון אל־ראשיד, הלך ושמר כל פסיעה ופסיעה שלו. ורק בנשף בערוב יום, כששקעה החמה והחשך היה, קרב אליו ולאט לו: — מי זה הוא ואי זה הוא הידיד הזה? אמרה נא לי, זקן, היש בעולם ידיד, אשר לב כזה לו? ואם אבד לו הלב, הימצאהו? ואיכה, זקן, ימצא את לבו הידיד, אשר לך?

— קרוב הוא הלב מאד ונמצא הוא, אולם ידידי מבקש אותו במרחקים, — לחש לו הזקן באזניו ונתעלם...

— כפוף וכבד כאלו משא כבד מאד הוטל עליו הלך אל־ראשיד אל ביתו בלילה ההוא.

ושוב נזדמן לו אותו זקן ברחובות בגדד העיר, והוא עומד ומבקש, הולך ומחפש וסוקר

וחוקר ופונה הוא ושואל את כל איש, מפלל ואומר: — אתם הטובים באנשים, אשר בבגדד המעטירה! שמא עין אחת ראיתם? שמא הרגשתם בה? עין טובה היתה לידידי, טהורה כטפת שלג לבנון, שנצמת בראשון בזיו החדש, — ראשונה לטפות האביב, וחדת הראיה היתה העין, בתוך החשכה ראתה אור, דללה את הלבן מתוך השחור, — עין כזו היתה לידידי ואבדה לו...

אי־אלו אנשים עמדו ושמעו דומם וצחקו עליו בתוך לבותיהם המאבנים, אחרים שמעו משמימים את דבריו ועיניהם כבושות בקרקע, והיו גם כאלה, אשר העיפו רגע את עיניהם על הזקן, ונתעלמו ממנו, לא ענה אפילו אחד ולא פנה אליו, יראו מאד האנשים בימים ההם בבגדד להביע חפצם ולדבר דבר.

כשהחשיך היום והלבנה עמדה מעולפת ערפל כמתישבת בדעתה אם לצאת על פני רקיע השמים הלילה, או להתעטף שחורים ולעמוד על מקומה אבלה על אור היום, כי גז, ועל החשך הבא, — באותה שעה נגש הארון אל־ראשיד אל הזקן ושאל אותו: מי הוא זה ואיזה הוא הידיד, אשר לא שמר עין מאירה כזו? ומה אומר לך לבך, זקן, הימצאנה?

— אם לא ירחיק להביט ימצא אותה, — ענה הזקן ונתעלם מעיניו של ראשיד.

ושוב נפגש הארון אל־ראשיד בזקן הזה במישור הגדול, אשר בטבור העיר בגדד, והוא עומד על גב ההריגה והוא שואל את כל עובר, קורא לכל שב, בוכה ואומר:

— שמא ראיתם, אנשים טובים, אשר בבגדד, שמא הרגשתם באחד מלאך, אשר כנפיו צחורות, עיניו טהורות, לבו — רחמים, קולו — יונה הומיה? לידידי היה מלאך גואל כזה, — מצא מלאכו פעם אחת את הדלת סגורה אצלו ולא יסף לבוא אליו...

שמעו כלם את דבריו ונדו לו, ברם איש לא ענה לו דבר.

וחשך מאד היה הלילה והשעה מאוחרה היתה מאד, כשמצא הארון אל־ראשיד את הזקן, אחז בו ואמר לו:

— המלאך, אשר מצא דלת ידידך סגורה לא יוסיף לבוא אליו לעולם?

— הה, רעי הטוב! — ענה הזקן, — רעה אחת גוררת רעה אחרת — אחריה, הרי זהו אותו האיש, אשר לבו אבד ממנו...

— ואם ימצא את לבו?...

— וטובה אחת גוררת טובה אחרת אחריה, כשימצא את לבו ימצא גם את עינו ולא יסגר את הדלת...

— ואז?...

— מלאכו הטוב תמיד הולך ונכנס כשהדלת פתוחה לפניו...

הלך הארון אל־ראשיד אל ביתו ויבא אל חדרו ויסגור את הדלת אחריו, ושלושה ימים ושלושה לילות ישב וחשב בזקן ובדבריו.

ביום הרביעי צוה הארון אל־ראשיד לפתוח את כל בתי הכלאים ולשלח אסיריהם חפשים, ויצו לכלכל מאוצרו את כל האלמנות ואת כל היתומים ולהיטיב לכל אלה אשר עשה רעה להם. ואל בית־אלהים הלך אל־ראשיד והוא מתכסה בשק ואפר שפוך על ראשו ויבך בבכי גדול מאד ויתודה על חטאתו, אשר חטא לעם הזה, אשר הוא הרועה אותם, המוליכם בדרך. ופקודה חתומה וכתובה בעצם ידו שלחה אל כל בתי הפקידות, אשר בכל ארץ ממשלתו ובבגדד הוכרז הדבר בכל רחובות קריה, כי כל האנשים נער וזקן, טף ונשים ידברו על המלך ובשריו ככל העולה על רוחם וידרשו ממנו בכל תקף את הטוב להם ולזרעם וידונו במעשיו של הכאליף הגדול בין לטובה ובין לרעה באין מפר ומפריע אותם, כי רק האמת נר למלך בכל דרכיו ובכל מעשיו.

והארון אל־ראשיד מצא ביום ההוא גם את לבו, אשר אבד ממנו וגם את עינו מצא ודלתי נפתחה מעצמה בפני מלאכו הטוב.

יהודה גולדמן.

בעיר־גדולה

— שרטוט —

הזקנה

השדרה הרחבה והמזפתת משתרעת לארך העיר, ומשני־צדדיה כגידים משתרגים הרחובות, בחצות היום דומה היא — השדרה — בעיני ככושית מטרפת, שבשכרונה פרשה כפיים והשתרעה בדרך אנשים... והאוטומובילים חולפים כברקים, כזעזועי — מיתרי — גיטרה, כך מרחף הצליל לרגע, ומיד אובד בין קורי־האויר האין סופים...

הזקנה צועדת לאט ובאי־בטחון. נשימתה כבדה, ושפתותיה לוחשות מאליהן להשי־עיפות, היא מסובבת את ראשה לכאן ולכאן, ומשגיחה לכל תרועות־אוטו, ונראה לי הדבר, כי אירע לה מקרה מיוחד. היא עוברת ממדרכה אחת לשניה, עתה צעדיה פזיזים, ורגל אחת כמעט נתקלת בחברתה, ולו נראו רגלי־הזקנה, כמו זוג מחטים הרוקם, כך בלי־סדר שולי־צעיף קסמים, נעלם באויר למי שהוא... אדם אחד מתקרב מאחוריה, התקדם ועמד ממולה, זהו עני המחזר על גבי אנשים, הזקנה נבהלה, נרתעה לאחוריה ורעדה.

— תני לי דבר־מה, סבתא.

— זקנה הנני, ואין לי.

— בכל זאת...

תנועות ראשה ענו, במקום שפתותיה, והתחילה ללכת. העני הלך לו, וזו באלכסון זורקת מבט אחרון לעני, ומתחילה לעבר את השדרה לרחבה. צעדיה שוב מהירים ופזיזים, תרועת־אוטו מרחיקה מימינה, והחלה לרוץ, היא באמצע השדרה, האוטו על־ידה — — — — — הנהג הספיק להעמיד את האוטו, חורת ורועדת כאילן בסתו עמדה הזקנה, מביטה על הגלגלים של האוטו, שפתותיה רועדות ולוחשות בלי־רצונה הָא... הא... ונשימתה כבדה, התקדמה ועלתה על המדרכה, עמדה ונחה, פתאום סובבה את ראשה אל עבר העני שפגשה מקדם, הביטה בפחד ועגמת־לב, והמשיכה את דרכה. בדרך הוציאה מנרתיקה פרוטות אחדות, ובעברה בפנת־הרחוב ליד הכנסיה, נגשה אל מדרגות שער הכניסה, שם שכב לו אדם בינוני בשנים ונמנם, כנראה מחוסר־עבודה. הוא פקח את עיניו וישר את גבו, הזקנה שמה בכפו הפתוחה את הפרוטות האחדות, כנראה פדיון נפשה, ובצעדים בטוחים יותר, המשיכה את דרכה.

פנחס הזן.

קדימה

המשבר הכלכלי המשתולל עתה בעולמנו, ערער את יסודות החיים החמריים. הרבה מוסדות בריאים נפלו מחסרון אמצעי־קיום, ובכל מקום נשארה נחמה פורתא — „ד' אמות של הלכה". וזהי עובדא. המשבר לא נגע בחיים הרוחנים. המצב הנורא הזה, נגע לא מעט גם במוסדנו היקר, נגע במובן החמרי, ונשארה גם לנו לנחמה, חיינו הרוחניים; תלמידי בית המדרש למורים, השתקעו בתוך ארבע אמות של תורה. ובמשך שנה זו נכרת התקדמות ורצינות רבה של התלמידים בכל דבר, ביחסם אל הלמוד, אל המורים, ואל המוסד בכלל. ה„ועד" שנוסד בתחילה ע"י תלמידים אחדים מהרצינים, ונהיה אח"כ קנין כל תלמידי בית־המדרש למורים. ובכל ענפי עבודת הסתדרות התלמידים נכרת הצלחה רבה. הספריה התפתחה יפה, ורב תודות למנהלנו הנכבד, ד"ר חורנין, על שמנה ספרן ראוי לתפקידו. אני מכוון למר יצחק גולדברג. חברנו זה הראה ממש נפלאות. הספריה היא מלאת־חיים ומביאה תועלת רבה לתלמידים, ובמשך השנתים האחרונות עלה מספר הספרים מ־270 עד 700 ספר. זוהי הזדמנות לתלמידים לעתיד, להתרגל אל הספר העברי, וללמוד את השפה. בשנה זו נהלו תעמולה בבל"מ עבור קרן „עזרת תורה", ולמרות המצב החמרי הקשה של התלמידים נאסף כעשרים דולר.

בשנה זו נתארגן שנית סניף ה„מזרחי הצעיר", מספר חבריו גדל. מר מאיר גרינברג נשיא־הסניף, עזר הרבה לאספות שתהינה מענינות וחנוכיות. אגב בשנה זו התקימה ועידת־המזרחי הצעיר שבאמריקה בבנין הישיבה.

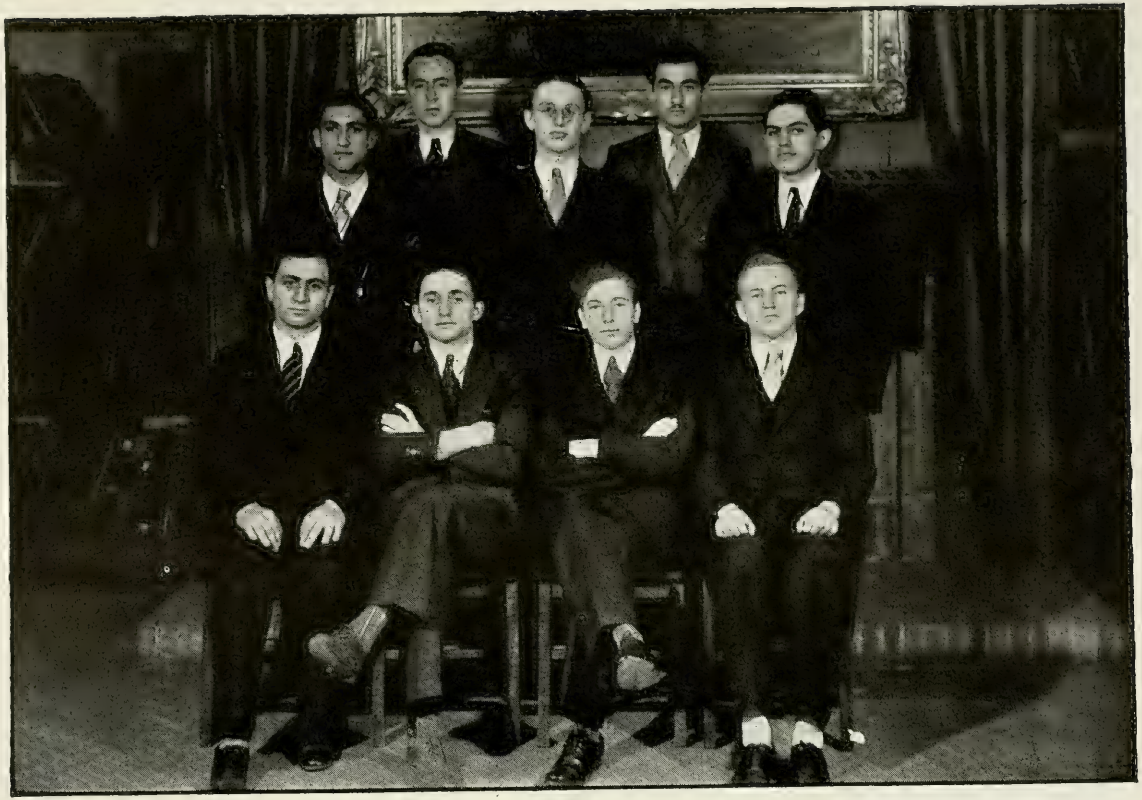
גם חגיגותינו ושמחותינו עלו יפה. לנשף המכבים באו כ־140 מוזמנים. תכנית החג היתה עשירה מאד: שירה, נגינה, ומשחקים, תשומת־לב מיוחדה היתה למעשי הכשפים של מר אברהם הורוויץ. חגיגת „אסתר ומרדכי" היתה ג"כ עשירה ברוח. ואגב אנו מודים למרת רפאל הורוויץ, אשר נדבה סכום כסף לחגיגותינו, כמו שהיא עושה בכל שנה ושנה.

במשך השנה הוצא לאור ה„עלון", עתון התלמידים, בעריכת י. גולדמן, וד. ב. מיליאנס. בהם משתקפים הענינים המענינים את תלמידינו. כמו כן השתדלנו להפיץ בין התלמידים את ה„דאר", העתון העברי היחידי באמריקה, וכחמישים קוראים יש לנו בבית המדרש למורים.

בפעם הראשונה בחיי־האספורט שלנו נערכה התחרות באטליטקה ועברה בהצלחה רבה.

בכל אספות התלמידים נאמו מורים ואורחים חשובים. בהזדמנות זו, אנו שמחים להודיע שנוספו לחבר המורים מר פרישברג, מורה לפדגוגיה, ומר יסינובסקי, מורה לזמרה.

— משבר? אמנם כן, אבל ה„ניר" התלוי בעזרת „בעלי־המסחר המדוכאים" יצא לאור על אף כל הקשיים, הודות לעמרם ווייטמאן, אלתר קריגיל, שמואל גרין, ומיכאל גרייפר. וכן רב תודות להרב וינד, יועץ התלמידים, ולמר הרטשטיין, המזכיר החביב שלנו.

פקידי ההסתדרות ופקידי מחלקת המסיימים — מימין לשמאל (עומדים): יצחק גולדברג, נתן הורביץ, דוד שמרלר, עמרם ווייטמאן, ודוד פאליק. (יושבים): יהודה אידנבוים, פנחס חזן, אברהם הלל הנקין, ואריה פודולסקי.

הרב שלמה ווינד

המלבי"ם ובאורו לתורה

עומדים אנחנו במאה הנוכחית בתקופה של בקרת, שתכונתה היא לבאורה להעמיד כל מפעל על יסוד האמת. רעיונות חדשים וגם ישנים מתנדפים כאד מול רוח המבקרים, ועל מחוללי רעיון חדש ומגיני רעיון עתיק להיות נאזרים באמץ לב ובידיעה רחבה להחזיק את מעמדם ולהכריח את הסרים למשמעתם. ובתקופה זו שרבים אבירי לב, מחוללי רעיונות באו בה במבוכה, היה בתוכנו רב גדול בתורה ובחכמה, שבמפעלו הכביר לא רק הגין כחומה על היהדות המסרתית נגד רוחות השונות שנשבו בזמנו, אלא גם כן הוציא תעלומה לאור, והראה לתועי רוח את היסודות המוצקים של תורת ישראל. ר' מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל — ר"ת מלבי"ם *) — היה הראשון בתקופה האחרונה שמצא דרך חדשה־ישנה להבנת היהדות המסרתית. הדרך הזו מצא הוא לו מעצמו, בלי השפעת למודים חצוניים והתודעות אל מבקרים חפשיים, אלא מרב שקידה בלימודים — מעמק בינתו ורחב ידיעתו בתורה שבכתב ותורה שבע"פ.

איתא בגמרא „לא כרת ה' ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבע"פ, שנאמר — כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל". ואיתא עוד „התורה רובה בכתב ומיעוטה על

*) המלבי"ם נולד בשנת 1809 בעיר וואלא־טשיק, רוסיא. בילדותו כבר היה ידוע לעלוי בעירו. היה בעל כשרונות כבירים, בעל זכרון נפלא וחריף. בן שש עשרה שנה והוא ידע כבר את התלמוד על פה, וידו רב לו בחכמת הקבלה ובלימודים שונים. בן כ"ה שנים נתקבל לרב בעיר וורעשנא. משם בא לקעמפען, ושמו יצא לתהלה בשם המגיד מקעמפען. אח"כ בא לבוקרשט, רומניה, ושם מצאוהו רעות רבות וצרות. הוא נלחם נגד הריפורמים (ה„סרטנים") שחפצו להכניס הדושיהם בתפלות ובבתי כנסיות. השפעתו על הרבים היתה גדולה, והם תמכוהו בכל פעולותיו, אך העשירים המעטים הלשינו עליו לפני הממשלה שהוא בלתי נאור ומוליך שולל את העם בפאנא־טיסמוס. ובערב שבת, בעשירי לחדש אדר, תרכ"ד, הובא המלבי"ם במאסר למרות הגנת רוב העם. בעזרת השר ר"מ מנטפיורי, הוצא המלבי"ם לחפשי ותנאי הותנה עמו שלא ישוב לרומניה. אח"כ שמש המלבי"ם בכסא הרבנות בערים לונטשיץ, הריסון, מוהליב, ואת כולם הי' מוכרח לעזוב מחמת צורריו המלשינים. לאחרונה נתקבל לרב בעיר קעניגסבערג. שם הוצעה לפניו משרת רב הכולל של ניו יארק, ולא קבל. בשנת תרל"ט, בחדש אב, נסע המלבי"ם דרך ווילנא, ועיר זו, ירושלים דליטא, הומיה לכבודו. אבל להשאר שם לא יכל מפני החק. בעברו את קיוב תקפתו מחלה פתאם, וביום א' דראש השנה, שנת תר"ם, נפטר המלבי"ם בעיר הזו, והוא בן שבעים שנה. המלבי"ם השאיר אחריו ספרות כבירה בכל מקצועות התורה. „ארצות החיים" — למגן אברהם א"ח, „ארצות השלום" — קובץ דרשות, חקירות בלשון הקדש בבאורו לתנ"ך, והספר הענקי „התורה והמצוה" לתורה, שבו הוא מחבר את הכתב ואת הקבלה.

פה, שנא׳ — אכתוב לו רובי תורתי״. (גיטין ס:). הרמב״ם מנה את ההלכות למשה מסיני שאין להן יסוד בכתב, והן מתי מספר, וההמון ההלכות הידועות בשם תורה שבע״פ, הן, איפוא, בהתאם לדברי חז״ל, נובעות מן הכתב. בהשקפה ראשונה אי אפשר לראות את הקשר בין שתי התורות שלפעמים נראות זרות או מתנגדות זו לזו. חז״ל, אמנם, שהיו קרובים בזמן אל המקור, ידעו לנכון את לה״ק, ובהתעסקם בהלכה היו ג״כ מבארים את המקרא. המלבי״ם נלחם בעט סופר מהיר, ובידיעות שנונות נגד רוחות ההרס בזמנו, בחשבן את התורה לספור בעלמא ואת התלמוד לקבץ הלכות התלויות בשערה. המלבי״ם בידיעתו הרחבה בתורה, בתלמוד, בחקר הלשון, החזיר את העטרה ליושנה, הראה בראיות מכריחות שהתורה כתובה וטמונה בכתב, ובהסברת הכתב רואים את התורה מסתעפת לכל פרטיה וחלקיה.

ואלו דבריו בהקדמתו ל„תורה והמצוה״ המראים על סיבות ויסודות חבורו לתורה.

„ויהי בשנת התר״ד ליצירה, קול כחולה שמענו צרה כמבכירה... כי נבערו קצת ריעי אשכנז... ויעלו רועים רבים... יכנו א״ע רבנים ודרשנים... ויתלקטו שועלים קטנים ובזנבותיהם אודים... ותצא אש... ותבער מגדיש ועד קמה... ותבער בהיכל ה׳... ותאמר לשרף כל מועדי אל בארץ. ובעת ההיא ראיתי... כי עת לעשות לה׳... אם לתורה שבכתב אשר דמוה העדה הרעה הזאת כאחד מספורי העמים הקדמונים... אם לתורה שבע״פ אשר היתה בעיניהם ללעג... כי חכמיה לא הכירו דקדוק הלשון, והלכו בדרך עקש ופתלתל... מאז הכינותי הסוכך, הוא חבורי הנוכחי. ובא בו האות כי כל דברי תורה שבע״פ מוכרחים ומוטבעים מפשט הכתוב ועומק הלשון... כי הדרוש לבדו הוא הפשט הפשוט... וע״י הדרוש ישוב הכתוב לאיתנו כמשפט הלשון וחוקותיו. בפ׳ הזה יצאתי כחוקר בעיונו...

ועל הקורא לחבר את התורה והמצוה בקרסים, והי׳ המשכן אחד.

לדוגמא הנה קצור דברים אחדים בחקר הלשון מספרו „התורה והמצוה״ המראים על ההלכה הטמונה בהם.

א) יש מחלקת בין המדקדקים בבנין השרשים בלה״ק אם הם בעלי ג׳ אותיות או בעלי שניים ובעלי אות אחת. לפי דעת האחרונים רוב השרשים בעלי ג׳ אותיות נבנו משניים או מבעלי אות אחת בהוספת אותיות „האמנתיו״, או בהרכבה משני פעלים שניים. למשל השרש „שך״ שמשמעו שכונה יש לבנות ממנו שרשים, שמשמעם שכונה, ע״י הוספת „האמנתיו״, כמו — אשך, משך, נשך, שוך, שכם, שכן וכו׳. או בהרכבה — כמו „חנף״ מורכב מן חן אף (מד׳ במד׳ פ״ח — „הדם הוא יחניף את הארץ״ — יחן אף על הארץ. לפ״ז חנף מורכב מן חנה אף), „נאף״ מורכב מן נתן אף או תן אף (מד׳ במד׳ פ״י — „לא תנאף״ — אל תתן אף. א״כ נאף בא מן תן אף) וכו׳.

דעת המלבי״ם שחז״ל השתמשו בהרכבה בבנין הפעלים אלא שהוא מוסיף שאופן הרכבה היתה ידועה רק להם, ואין לנו לעשות הרכבות מעצמנו אלא להשתמש באלו שהשתמשו בהם חז״ל.

וע״פ הדברים הללו מתבארים הרבה דברים בספרא לתורת כהנים. הנה מנחת בכורים שבאה מ„גרש כרמל״ (ויקרא ב׳ י״ד), לפי הספרא „כרמל״ מורכב מן „רך מל (מלא)״ כלומר תבואה לחה ומלאה בקשין שלה (רש״י). ודומיהם „נתעלסה באהבים״ (משלי ז׳), „עלס״ מורכב מן עלה (שרש—על) ומן נשא (שרש— ש׳) וכוונתו נושא ועולה. „כי ירט הדרך לנגדי״ (במד׳ כ״ב), „ירט״ מורכב מן ירא (שרש— ״ר״) ומן נטה (שרש—״ט״), ומשמעו חרדה פתאומית שבשבילה נטה מדרכו. „לא תלך רכיל בעמך״ (ויקרא י״ט) — אזהרה לדיין שלא יהי

רך לזה וקשה לזה (כתובות מ"ו). „רכיל" שרשו „רך", הלמ"ד נתוסף לשימוש „אל" ומשמעו רך ואינו רך, וכו'.

(התורה והמצוה — ויקרא קנ"ב, קדושים מ' נ"ד).

ב) דעת חז"ל שהנחים והכפולים והחסרים שרש אחד להם. לדוגמא ישמש הפעל „מצה" שבא בשלש תמונות (1) נחי ע"י — מיץ חלב יוציא חמאה (משלי ל'). (2) כפולים — למען תמצו והתענגתם (ישעי' ס"ו). (3) ל"ה—ונמצה דמו (ויקרא א' ט"ו). עיקר הוראת אלו הפעלים אחד, ובכ"ז יש הבדל ביניהם, מיץ (ע"י) משמעו לסחט משקה הנבלע באיזה דבר. מצץ (כפולים) משמעו למץ בפיו דבר שיש בו לחלוחית. מצה (ל"ה) משמעו להריק תמצית המשקה באחרית הכלי, כמו „שתית מצית" או „והנשאר בדם ימצה", פי' שיסחוט עד אחריתו. ולפ"ז מתבאר הספרא „ונמצה דמו — דם כולו, אוחז בראש ובגוף ומוצה משניהם", ואין אומרים „דמו" אפילו „מקצת דמו" (חולין פ"ח) כי הלמוד על דם כולו בא מן הפעל „מצה" (ל"ה) שמשמעו להוציא כולו.

(התורה והמצוה ויקרא פ"ב).

ג) לא תקיפו פאת ראשכם (ויקרא י"ט כ"ז) אחד המקיף ואחד הניקף חייב. הפעל „תקיפו" לדעת רד"ק הוא מחסרי פ"י לשיטתו שכל שרשי פ"י הם חסרים או נחים. לדעת מדקדקים אחרים—רק אלה הפעלים שעין הפעל שלהם הוא צד"י כמו — יצב, יצג, יצק, יצר — הם נחי או חסרי פ"י, אבל „תקיפו" שרשו—נקף. כלל כללו המדקדקים: פעל שבא בקל, פעל והפעיל הוא מוציא לשני בפעל, ולשלישי בהפעיל. אבל הבנינים שבאים רק בהפעיל הם עומדים, כמו השכים, השליך וכו'. לכן לדעת החולקים על רד"ק בשרש „תקיפו" ואומרים ששרשו נקף, הוא בא, איפוא, בג' בנינים: בקל — „חגים ינקפו", בפעל—„ונקף סבכי היער", א"כ בהפעיל — „לא תקיפו" — הפעל מוציא לשלישי ופירושו לא תניחו להקיף, והרי יש בזה אזהרה לניקף, משא"כ לדעת הרד"ק — שהוא מפ"י, ושרשו „יקף", א"כ הפעל הזה בא כאן בקל, וכוונת הפסוק להזהיר את המקיף בלבד. ובזה יתבארו הרבה חלוקי דעות במכות כ' בעני „לא תקיפו".

יְהוּדָה גוֹלְדְמַן.

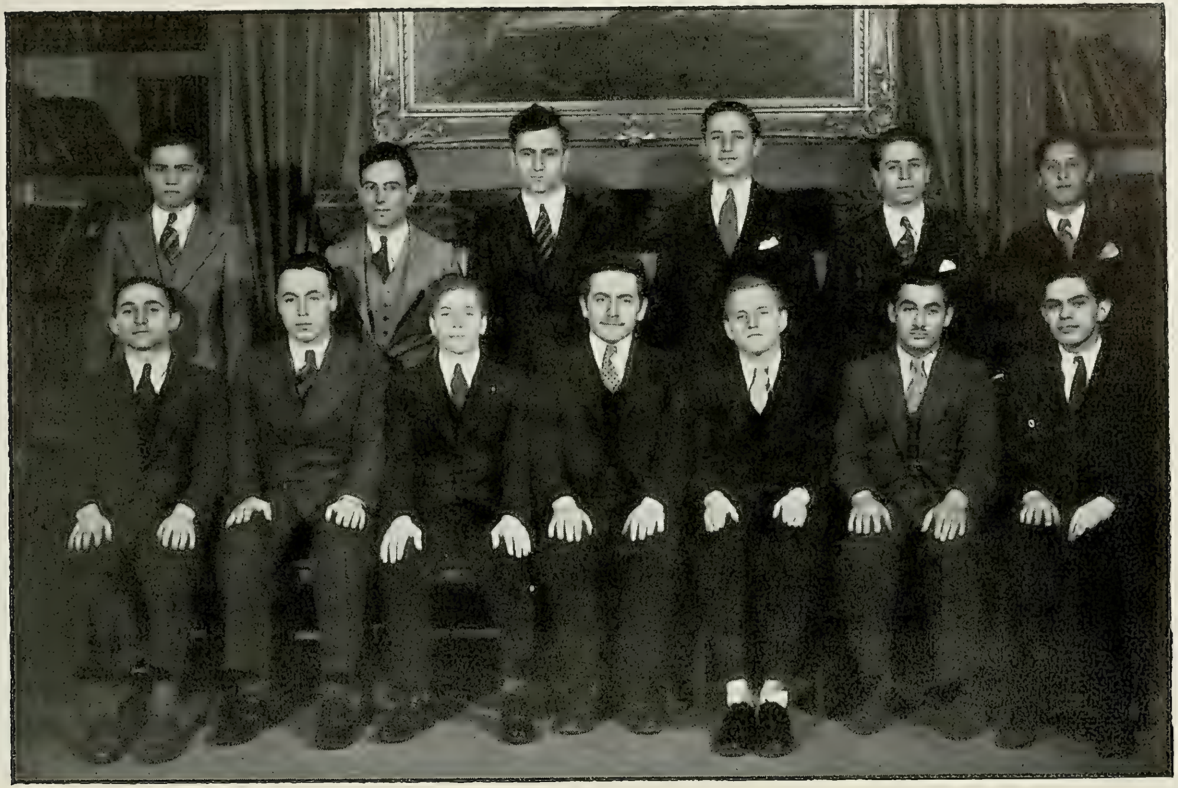
בְּתֻמִּי מָצָאתִי דֶרֶךְ אֱלֹהָי...

אֱלֹהָי! לֹא בִקַּשְׁתִּיךָ
עַל כָּל גֶּבַע וָנִיר,
עִקְבוֹתֶיךָ מָצָאתִי
בִּירוּשָׁלַיִם הָעִיר...

אֱלֹהָי! בִּקַּשְׁתִּיךָ בִּדְרָכַי
לֹא מְצָאתִיךָ בַּנֵּכָר,
מֶנִּי כִּסּוּ עִקְבוֹתֶיךָ
יָמִים כְּחוֹלוֹת הַמִּדְבָּר...

לְלִבִּי חֶסֶד מִמָּרוֹם נָפַל,
לִי שַׁלְוַת-טָלֶא יוֹנֵק שָׁדַיִם,
בְּתֻמִּי מְצָאתִיךָ דֶרֶךְ אֱלֹהָי
לִיְ—רוּ—שָׁ—לַ—יִם...

תרצ"ב.

ו ע ד ה פ ע ל — מימין לשמאל (עומדים): אהרן גולד (א), מאיר גרינברג (ב), אברהם גרינברג (ג), ארי' פודולסקי (ד), אלתר קריגיל (ד), וצבי דב כשר (א). (יושבים): יצחק גולדברג, ספרן (ד), נתן הורביץ, מזכיר (ד), יהודה אידנבוים, סגן הנשיא (ג), הרב שלמה ווינד, יועץ הועד, פנחס חזן, נשיא (ד), עמרם וויטמאן, עורך (ד), ואברהם הלל הנקין (ד).

א. נ. פרלברג

חֲלוּצִים

נוֹאָשִׁים מִתִּקְוָה הַצְּעִירִים אָז הָיוּ,
הַזְּקֵנִים נִרְדָּמוּ, לֹא מֵתוּ לֹא חָיוּ.

וְהִנֵּה קוֹל קָרָא: הִתְלַקְּטוּ, הַבּוֹנִים!,
כָּל בָּחוּר וָטוֹב עִבְרוּ רִאשׁוֹנִים.

קִרְעוּ חַלּוֹנוֹת בְּבָתֵּי אֲסוּרִים,
הַכְרִיזוּ עַל חֹפֶשׁ, עַל חִדּוּשׁ נְעוּרִים!

וַתְּחַדֵּר הַקְּרִיאָה לִלְבָבוֹת רְצוּצִים,
מַחֲנוֹת הִתְלַקְּטוּ וַיַּעַבְרוּ חֲלוּצִים.

אַבְנֵי הַנֶּגֶף וְצוּרֵי מִכְשׁוֹלִים
מַה לָּהֶם אֵלֶּה! הֵם כּוֹבְשִׁים וְעוֹלִים!

רְצוֹנָם יְפוֹצֵץ הַצּוּרִים לִרְסִיסִים,
צַו — אֵל — רְצוֹנָם, וַיַּרְאֵם רֹב נִסִּים.

חברי המערכת

עורך

עמרם ווייטמאן

סגני־עורך

מיכאל גרייפר | **יהודה גולדמן**

מנהל־המודעות

אלתר קריגיל

מנהל־המסחר

שלמה גרין

מנהל־ההפצה

נתן הורביץ

ח ב ר י ה מ ע ר כ ת — מימין לשמאל (עומדים): מיכאל גרייפר, אהרן גולד, יהושע דייטש. (יושבים):
שלמה גרין, עמרם ווייטמאן, עורך, אלתר קריגיל, נתן הורביץ.

שמשון גינזבורג

באר שבע

(למה אני נוסע לא"י)

אם תשאלוני: „שמשון, הזו היא החלטה פתאומית? הנולדה היא בך רק עכשיו?" אשיבכם: „לא ולא. הרצון להחלטה זו חכה שרשים בלבי זה שנים רבות. כל אותו הזמן היה הרצון ער בי והיה מבקש החלטה. געגועי העזים לארץ אבות לא עזבו אותי מני אז. עתה אין אני מוצא עוד שום טעם בדברים ובמעשים שאני עושה כאן. נפשי נכספה לארץ ישראל.

אחדים מאלו שיודעים אודות החלטתי מחוים את דעתם באלו המלים: „נראה לי שהנך עושה דבר שטות לעזב את אמריקה כעת, בטרם שגמרת את חק למודיך בקולינ'. חכה, ארץ ישראל תבנה בלעדיך — יש די חלוצים שמה. אל תשכח, אין אדם יכל לחיות על האידיאל שלו. מדוע אינך דואג לקיומך? אני מכיר הרבה בחורים שעלו לא"י ושבו משם בשביל שתנאי החיים הם שם שונים בהרבה מתנאי החיים באמריקה. התחשב טרם שגמרת בלבך לעזב ארץ זאת".

והנה אגלה לכם כל מה שכמוס בלבי זה שנים רבות. לעלות לארץ ישראל — לעבוד את האדמה שמה — אלו נראים לי לרעיונות ושאיפות נשגבים ונעלים. בדמיוני רואה אני את עצמי חורש את אדמת א"י, משליך גרעינים לתוך החורים שנבקעו בעדי בעזרת המחרשה, ואני מצפה בכליון עינים לראות את התבואה או הפרי צומח ומתבשל, ומתמלא געגועים שבשום אופן אינם מרפים ממני. מוכן ומזומן אני גם לעשות את מלאכת הסתות, מלאכת בנין הדרכים, וכל המלאכות שצריכות להעשות בכדי שתבנה ארץ ישראל.

בכל פעם שמדבר אני על אודות בנין ארץ ישראל נצבה לפני אפיזודה אחת שבשום אופן איני יכל להסיח דעתי ממנה. הבה ואספרה. זה קרה לפני שלש עשרה שנה, ביום קיץ בהיר אני ואחי שכבנו פרקדנים על הדשא שהיה צומח סביב ביתנו. קרוב לנו היתה באר של מים חיים. הייתי אוהב לשאוב מים בדלי הגדול שהיה עומד סמוך לבאר. אחי שהיה גדול ממני ספר לי ספורים ואגדות התנ"ך, והנה הוא התחיל לספר לי אודות ארץ ישראל — אודות יפי הטבע שמה, אודות מלכי ישראל וגם בארות המים שהיו נמצאות סמוך לכל בית, ושבתוכן היו מתאספים הרבה מים מה„יורה" וה„מלקוש". וברגע זה נהפך אחי למשורר ואפילו חקה את מלי ר' יהודה הלוי באמרו „מי יתנני על כנפי נשרים, עד ארוה בדמעתי עפרך ויתערב". מושפע ממנו, גם אני קפצתי וקראתי, „שכנא, נדור נדר ששנינו נעלה לא"י כשנגדל. תהא הבאר הזאת לעד לנו. השבע, שכנא!" וישבע.

המקרה הזה הוא מרחף נגד עיני תמיד וטוען, „מתי, מתי"? ועכשיו שמח אני עד בלי די שכעבר זמן קצר אוכל לענות לבאר־שבע שלי — הנני מוכן ומזומן למלאות את נדרי.

אולם איני נותן לדמיונות בלבד להוליך אותי שולל. אמת, שלא על אידיאל לבדו יחיה האדם. אני והרבה כמוני בטוחים ויודעים שארץ ישראל יכולה להמציא מחיה למספר גדול של חלוצים. לו היתה ארץ ישראל מקום ציה אזי היה האידיאל מת לאט לאט. אנו חיים בתקופה מעשית. כל אחד ואחד מאתנו מחפש ומבקש דבר שממנו יוכל להתפרנס. אנו החלוצים שואפים ומקוים לעלות ארצה ישראל, לעבוד קשה שמה אבל להרויח די למחית נפשנו. אל לשום אדם לזלזל באידיאל זה. אלו הבחורים השואפים כך לנסע ולראות את ארץ ישראל לא יוכלו בשום אופן להשתקע שמה. רק בזמן שאנו נוכחים שבארץ ישראל לא נוכל להשיג את אלו הדברים שישנם לנו כאן וכמו"כ להיפך; ובזמן שאנו מוכנים לקבל את כל השנוים באהבה — רק אז רשאים אנו לעלות ארצה ישראל בתור חלוצים.

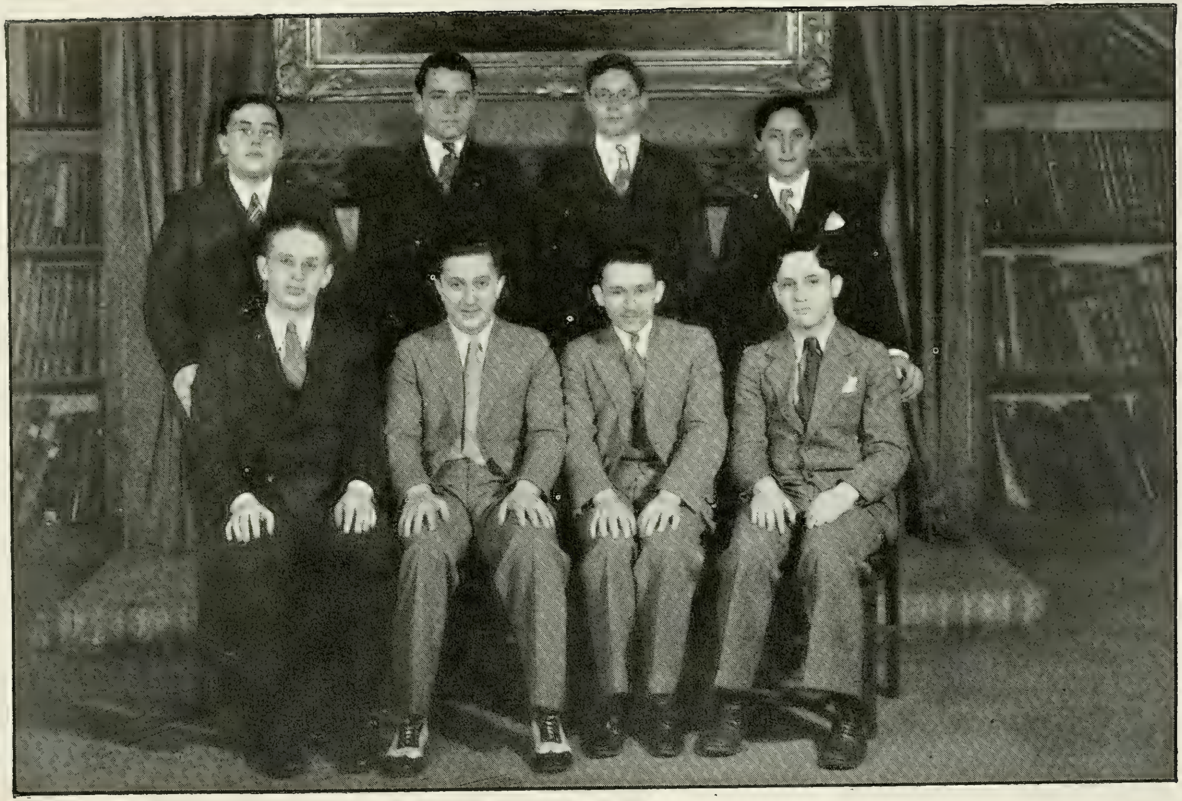
אליעזר צ. פרידלנד

מעט פרחים — לשמי!

יש פרחים של זכרונות ריחם עוד לֹא פג
חנוטים במסתר בדמיון של שממון —
יש פרחים של זִכרונות עֲליהם כה ענוגים
נא לקטף רק מעט — לזכרוני!

יש פרחים של רגשות בגו־לב של רקבון —
יש פרחים של שאיפות בלב מזה־ריקנות,
יש ישרו בשלכת העלים —
וישאר גבעולם — לזכרון...

יש פרחים של כאֲבים בגנה של תקוות
לי יש פרח אחד עליו מרעלים
קח עלה רק אחד, הניחהו בלב —
ושמר כאבי — לזכרון...

ו ע ד ה מ ש מ ע ת — מימין לשמאל (עומדים): אהרן גולד, יוסף גרינשטיין, חיים ארונוב, ויוסף בארון.
(יושבים): משה שפירא, חיים ישראל, שמשון גינזבורג, יושב ראש, ודוד שמרלר.

מיכאל גרייפר.

„לא נביא אנכי ולא בן נביא"...

„הדאר", ב' תמוז שנת תש"ב, „ידיעות וציונים"

„באולם הגדול של בית הספר „עבריה" תערך במוצאי שבת הבאה חגיגה לכבוד הסופר הצעיר, מר עמרם ווייטמן, להופעת ספרו הראשון „הרהורי לב". שלמה גולשבסקי, מנהל ביה"ס, ישב בראש. (דרך אגב כדאי להזכיר שזהו אותו שלמה גולשבסקי ששכלל את בית ספרו הפרטי, הדל, הקטן, ואשר נעשה עכשיו לאחד ממבצרי היהדות אשר בברוקלין). מסדרי החגיגה הם יהודה גולדמן, המשורר, אשר הוציא קבץ שירים בימים האלה, בשם „זמירות ישראל"; והרופא המפרסם, דור שמרלר, שבשנה זו זכה בפרס של נובל על עבודותיו במידיצינה, ויען שמר ווייטמן היה אחד ממסיימי בית המדרש למורים של הישיבה בשנת תרצ"ב, הם מזמינים את חבריו שסיימו יחדיו לקחת חלק בשמחתו".

את הדברים האלה קראתי בשבתי תזות „גפני ותאנתי" בדירה יפה בווסט סייד, כי הלא הנני פרופיסר לשפה הלטינית בסיטי קולג'! ומובן הדבר שפרופיסר במכללה אינו מתפרנס בדחק כמו המורים האמללים בבית המדרש למורים אשר מסרו את פרנסתם על קדושת התורה.

נהניתי עד למאד בראותי מודעה זו ב„הדאר", והחלטתי להרעיש עולמות עד אשר אקבץ את כל חברינו המסיימים כדי למשכם לשמחת מר ווייטמן אשר סבל כל כך הרבה ועבד ממש עבודת פרך עד שהצליח לראות את ספרו „הרהורי לב" בדפוס. אזרתי את חלצי ויצאתי לאסוף את הנפוצים ואת הנדחים ולהובילם כלם יחד אל ידידי עמרם.

יצאתי ומצאתי...

נסעתי למורד העיר ושם ברחוב גרנד נתקלתי שלא מדעת בחברי אברהם הלל הנקין. הנקין זה, למרות דברו אלינו יום יום: „אי אפשי ברבנות", נכנס לישיבה אחרי סימו את בית המדרש למורים, ולמד שם גפ"ת בהתמדה רבה, ונכתר בכתר הרבנות. כשראני, נפל על צוארי ובחבה יתירה חבקני. טילנו ברחובות מורד העיר ודברנו ארוכות וקצרות, וכששמע את מטרתי, הבטיח לי כי יבוא, ולא זאת בלבד אלא שיביא עמו את חברינו, נתן הורביץ, ה„קרונר" הידוע המקבל אלפי דולרים בעד שירים אחדים שהוא שר על הרדיו, מאת „הפפס-או-לקס" איים קרים קומפני.

נפרדנו, ואני בשמחה גדולה, כי מעולם לא חלמתי על הצלחה מהירה כזו, החלטתי לנסוע לקוני איילנד למצוא שמה את בטלני מחלקה ד' העתיקה: גנזבורג, מטיסוף, סלברמן, ופאליק.

ברדתי מהקרון ובפנותי אל הים, פלא פלאים, הנה כלם יחד עומדים לקראתי. לא עומדים, אלא שוכבים בחול ומשיחים זה עם זה. קרבתי אליהם ושמעתי איזה קטעי משפטים יוצאים מפיהם ומרחפים באויר: דזשיינטס . . . . ברוקלינס . . . פרייז פייט . . . פול רום . . . והכרתי לדאבון לבי שחברינו הנכבדים של קוני איילנד לא נשתנו, לא ברוחם ולא בתכונתם.

נגשתי אליהם והם קבלוני בסבר פנים יפות וכשהראתי להם את המודעה, אשר קראו אותה בקושי גדול כי שכחו את המעט אשר פעם ידעו, הבטיחוני ארבעתם פה אחד כי יבואו.

עזבתי אותם והלכתי לדרכי והנה ראיתי מרחוק המון אנשים עומדים צפופים מסביב לאיזו בימה קטנה ושמעתי לא קול דממה דקה אלא קול רעש גדול... ואפילו ממקום עמדי מרחוק, הכרתי את חברי בעל הקול החזק, אברהם קלינצקי הקומוניסט. כמה פעמים היה קלינצקי זה נואם לפני בענין שווי זכיות, רציחת הקפי-טליזמוס, ועל יתר עקרי הקומוניזם. בגמרו את

נאומו עלה אחריו, הידעתם מי?... אברהם לויטך הרדיקל הקטן. חכיתי עד אשר גמרו. ואחר כך הזמנתים לחגיגת עמרם. מובן מאליו שאין ל„אדומים" כאלה פנאי לקרא עתון, ובפרט עתון עברי ולכן לא ידעו כלום על הצלחתו וחגיגתו של מר. ווייטמן.

בעברי מהם, עברתי דרך בית כנסת כנראה חדש, ונהנה לעיני מודעה על כתליו; ובה כתוב: „מחר בערב, בשעה 8 בדיוק יהיה כאן, בבית ספרנו, קונצרט שבו ישתתפו שבעה חזנים ושבע מקהלות בהנהלתו המפרסמה של הדירוגנט הגדול והנורא מר משה אברמוביץ, ובין שבעת החזנים ישתתף ר' מרדכי'קלי שקולניק הנודע בקולו המתוק מדבש, אשר אך זה שב מארץ ישראל כי שרת שם בתור פרופיסר לשירה במכללה בירושלים... מחיר הכרטים חמשים סנט".

ולא זאת בלבד אלא, ועוד אני מסתכל במודעה והנה שניהם, אברמוביץ ושקולניק עומדים מחוץ לבית הכנסת ומשוחחים עם אחד מבעלי הבית. נגשתי אליהם ומעשה נסים — ראובן רבינוביץ עומד לפני. הוא ראובן אשר הד"ר קלוץ אמר לו פעם אחת: „אלו היו מתאימות מדותיך לכשרונותיך, היית לגדול בישראל". ומי יותר גדול בישראל בימינו אנו מ„דירקטור" בבית ת"ת? שלשתם הבטיחו לי כי יבואו להשתתף בחגיגה.

עזבתים והלכתי לי לדרכי. בשבתי בקרון, רשמתי לי את שמות אלה שכבר ראיתי, ואת אלה שעלי עדין להתראות עמם. מחר אתראה עם פודולסקי וקפלן: פודולסקי מלמד קמיסטרי בסיטי קולג' וקפלן מלמד שם מדע הצבא באר. אָו. טי. סי. את אלה אמצא, כי יודע אני את מקומם אבל איך וכיצד אמצא את יתר חברי את גולדברג, דייטש, קאליטש, ורוזנפלד? איך אשיגם? מי ישא נס לקבץ גליותינו? איפה אחפשם? ובמצב נפש זה שבתי לדירתי והלכתי לישון.

קמתי השכם בבקר, התרחצתי, התפללתי, אכלתי ונסעתי למלאכתי במכללה. בג'ספר אובל ראיתי את הקפיטן קפלן עם גדודיו, ופודולסקי ראיתי בשעת ההפסקה. בחצי אחרי השעה הראשונה, נכנס למחלקתי סטודנט ובקש ממני רשות לדבר דברים אחדים אל התלמידים. הרשתי לו, ותכן דבריו היה: „היום, מיד אחרי שעה זו יהיה וכוח בגרייט האָל על „אָנעמפלוימענט אינשורנס". המתוכחים הם שמואל קאליטש מקולומביא, ויהושע דייטש הבקי בתורת הכלכלה, מוול סטריט".

בשמעי בשורה זו הוצאתי את מחלקתי ובקשתי את חברי. מצאתים שניהם באולם והזמנתים לחגיגה. הם גם כן, לצרותי, לא ידעו אודות גולדברג ורוזנפלד, אבל אמרו שישתדלו בכל כחם למצאם.

לא נשארתי לשמוע את הוכוח אלא הלכתי לספרית מ"ב לעין שם על האיינידה של ווירגיל. במחי התרוצצו קטעי מחשבות: גולדברג... רוזנפלד... רוזנפלד... גולדברג... אינם... ההלכו לעולמם: לא! חס וחלילה... אמצאם, כן, אמצאם.

פתאם שמעתי מרחוק קול קורא את שמי. פניתי לאחורי, והנה רץ אחרי... יצחק גולד־ברג, מי שהיה הספרן בבימ"ל.

— שלום עליכם גולדברג, הפלטתי בשמחה.

— עליכם ועל בניכם, ידידי.

— מה שלומך, שאלתיו, ובאותו רגע יצאו מפי המלים: „השמעת על רוזנפלד".

— רוזנפלד? בודאי! האינך יודע שהוא מדפיס את כתבי אביו הסופר? שנינו מתראים כמעט בכל יום. יש לי כאן משרה במדור העברי של הספריה והוא בא לבקרני תמיד בצהרים, ואנחנו אוכלים יחד בקפטיריה...

„הדאר" ט' תמוז, שנת תש"ב, „ידיעות וציונים"

„אתמול, בבית הספר „עבריה" נערכה החגיגה לכבוד מר עמרם ווייטמן. כל חבריו, מסיימי בהמ"ל של ישיבת רבינו יצחק אלחנן, שנת תרצ"ב, השתתפו בה. הנואמים החשובים היו מר ווייטמן, מר קלינצקי ומר קאליטש. בשעה השלישית אחרי חצות ננעלה המסיבה ואחרי שירת „התקוה" הלכו כלם לדרכם".

חברי הספריה — מימין לשמאל (עומדים): אברהם גרינברג, חיים ארונוב, יהושע דייטש. (יושבים): יצחק גולדברג, ד"ר נתן קלוץ, מאיר גרינברג.

יעקב י. הארטשטיין.

בית המדרש למורים בשנת תרצ"ב

(סקירה שנתית)

בבית המדרש למורים חלו כמה שינויים השנה להרמת הלמודים. קודם כל, נתעשר חבר המורים בשנת הלימודים הזאת בשני חברים חשובים חדשים. הרי הם המחנך והסופר מר י. ז. פרישברג לפדגוגי' והחזן והקמפזיטור הידוע מר פנחס יאסינובסקי לשירה.

סדרים נאים הוכנסו בביקורי בתי הספר. בקשר עם פדגוגי' מעשית הניתנת במחלקה ג', בקרו ארבעה עשר בתי ספר במשך השנה תחת השגחת המורה. וכך נהגו: שבוע אחד בקרו בית ספר, שם נחלקו לכתות וכל כתה ישבה במחלקה אחרת, התבוננו וכתבו את רשמיהם. את תוצאות הביקור הציעו התלמידים בכתב בשיעור שלאחרי הביקור. הנסיון עלה יפה.

חוץ מהשיעור במיתודיקה שהוחלט, ללמד במחלקה ד', שכבר הזכרתי לעיל, נתנה שורה של הרצאות לתלמידי המחלקה המסיימת על „פרובלימות בחנוך" ע"י מחנכים ידועים. בין המרצים היו אחדים ממסיימי בית המדרש. כל מרצה דבר בשדה עבודתו. התלמידים שבעו רצון רב מההרצאות האלה. ואני חפץ להשתמש בהזדמנות הזאת ולהביע לכל המרצים את תודתנו הלבבית. עוד שינוי הוכנס בלימודים החינוכיים. במקום שעד השנה דרשו מהתלמידים שיגמרו תולדות החנוך, פסיכולוגי', ופסיכולוגי' חינוכית במכללה, הוחלט לדרש מהם שיגמרו תולדות החנוך, פסיכולוגי' חינוכית, ויסודות החנוך של הזמן הזה. עוד שינוי נעשה ביחס לדרישות הסיום, במקום שבשנים הקודמות היו נוהגים לתת את הבחינות הסוף־זמניות במחלקה ד' בט"ז אייר ולתת להתלמידים חדש ימים עד ט"ז בסיון לשם הכנה אל בחינות הגמר, הוחלט לתת את הבחינות הסוף־זמניות לתלמידי מחלקה ד' בזמן שנותנים את הבחינות לכל התלמידים — בשבוע האחרון בסיון, ולתת את בחינות הגמר לגומרים את למודם בסיון בחדש תשרי ולהגומרים את למודיהם בשבט — בסיון, כדי לתת לתלמידים די זמן להתכונן אל הבחינות.

מחלקה חדשה נפתחה ע"י בית המדרש למורים השנה: המחלקה ללימודים עליונים. קרוב לשלשים תלמיד ממסיימי בית המדרש נרשמו בשיעורי תלמוד, תנ"ך, היסטורי', וספרות שהוצעו בשנה זו. הרבה מהתלמידים האלה עשו עבודה נפלאה. מאמרים חשובים ממדרגה הראשונה נכתבו בקשר עם הקורסים האלה. מקוים במשך הזמן להרחיב את המחלקה הזאת.

הסתדרות התלמידים המשיכה את עבודתה הטובה השנה, היא ערכה חגיגת החנוכה וחגיגת הפורים, ואסיפות, והרצאות מענינות. שורה של הרצאות חשובות ומענינות נתן מנהלנו הנכבד הד"ר פ. חורגין. ועד המתוכחים וועד ההתעמלות המשיכו את עבודתם באמונה. וועד המשמעת המשיך את עבודתו הטובה והפורי'. בין הפעולות החדשות, כדי לציין את התעמולה של אגודת המזרחי הצעיר שעל יד הסתדרות התלמידים, הסניף הזה גדל מחמשה עשר חברים בהתחלתו למעלה מחמישים חברים. נוסד ועד עזרה לתלמידים. הועד הזה מורכב מהתלמידים המצויינים בכל המקצועות, והם קבלו על עצמם לעזור להתלמידים החלשים, מתוך אהבה ורעות. ואחרון, אבל לא אחרון בחשיבות, נוסד ועד מיוחד לעתונות וספרים. הועד הזה הפיץ בין התלמידים ספרי מקרא שונים ועתונים עברים במחירים נימוכים ותשלומים לשיעורים. ביחוד הצטיינו בעבודת הועד הזה התלמידים ש. גינזבורג, י. יפה, ו־א. מטיסוף. הספרי' שעומדת תחת השגחת התלמידים נתעשרה בהרבה ספרים חדשים. אני רוצה בזה לציין את הנדיבים שנדבו בשנה זו

אל הספרי׳. הרי הם: יורשי המנוח קמאיקא ז״ל שהמציאו לרשות הספרי׳ אוסף חשוב של ספרים יקרים; והעסקן והחכם ר׳ שלמה לאמ־פורט; הסופר הידוע מר ש. רוזנפלד ואחרים. ההסתדרות עסקה גם השנה הזאת בקיבוץ כספים לשם עזרת תורה וקרן קימת. סכומים חשובים נקבצו והומצאו לידי הגזברים.

בשער הכבוד של הזמן הלימודים שנגמר בסיון תרצ״א נמצאים השמות האלה:

* נעלים

האכמן, י. — ד׳
יפה, י. — ב׳
מובשוביץ, י. — ד׳
ממצים, מ. — ד׳
ניימן, מ. — ד׳
סטראוס, י. — ד׳
פוזננסקי, מ. — ד׳
קאסטראמצקי, י. — ד׳

** נעלים מאד

אברמוביץ, חיים — ד׳
פרידלנד, א. — ד׳
רבינוביץ, ע. — ג׳
שמרלר, ד. — ג׳

*** מצויינים

אראנאב, חיים — א׳
גרינברג, מאיר — א׳
חזן, רפאל — ב׳
צירטוב, גרשון — ג׳
שולמן, י. — ד׳

בשער הכבוד של זמן הלימודים שנגמר בשבט תרצ״ב נמצאים השמות האלה:

* נעלים

גורדון, משה — ג׳
גינזבורג, ש. — ג׳
גרינברג, א׳ — ג׳
הורביץ, מ. י. — ג׳
פיקוס, א. — ב׳
רבינוביץ, ר. — ג׳
שמרלר, ד. — ד׳

** נעלים מאד

אייזנברג, ישעיהו — א׳
אראנאב, חיים — ב׳
חזן, רפאל — ג׳
יפה, י. — ב׳

*** מצויינים

לימן, שמואל — א׳
גרינברג, מ. — ב׳

התאחדות המסיימים של בית המדרש למורים, שנתארגנה בתור אגודה מקצועית לפני שנה וחצי בשם התאחדות מורים עברים, התחילה בפעולות שונות לטובת החנוך בכלל ולטובת חבריה בפרט. במשך השנה, ההתאחדות פתחה תחת השגחתה בית ספר נסיוני ה„דביר״ בגרנד קונקורס, ניו־יורק, בית הספר עולה ומתפתח, מחמשה עשר תלמיד לפני חצי שנה מונה עתה בית הספר כשבעים וחמשה תלמיד. במשך השנה נערכו חגיגות ואסיפות בבית הספר שהצטיינו בסדורם, חבר המורים של בית המדרש למורים בקר את בית הספר פעמים אחדות ועזר בהצעות חשובות על דבר התכנית. בקשר עם בית הספר הזה ההתאחדות נוגשת עכשיו לעבודה חשובה עד מאד — לארגן קבוצה עברית במחנה הידוע והיפה „קעמפ שארי״ בוועיר, מאסאטשוסעטס. תעודתם לא רק לתת שיעורים בכל הלימודים העבריים והלימודים הכללים חוץ מהתכנית הכללית, המשחקים השונים, ההתעמלות, וכל מיני אספורט של יבשה ומים שבכל מחנה, אלא ליצור אטמוספירה דתית וציונית. באופן כזה תוכר ההשפעה של היהדות והציוניות. שפת הדבור — עברית.

החלטה חשובה נתקבלה לפני שני חדשים: לקבל בתור חברות בהתאחדות את המסיימות של בית המדרש למורות אשר על יד היוניון של בתי כנסיות החרדים דארצות הברית וקנדה.

בכלל הצטיינה שנת הלמודים שנת תרצ״ב בפעולות ונסיונות חדשים שאור ההצלחה הופיע עליהם.

---

* נעלה — סך הכל של 80 אחוז או יותר.
** נעלה מאד — סך הכל של 85 אחוז או יותר.
*** מצויין — סך הכל של 90 אחוז או יותר.

Compliments of

HARRY FISCHEL

Compliments of

EX-LAX

THE SWEET CHOCOLATE LAXATIVE

Compliments of

A FRIEND

JOSEPH POLIN

Stationery - Candy - Luncheonette

439 AUDUBON AVENUE **NEW YORK CITY**

Compliments of

LEVITAN & LEVITAN

JERSEY CITY,

NEW JERSEY

ברכה מאת

בית הספר "עבריה"

שלמה גולשבסקי

מנהל

581 EAST 94th STREET

BROOKLYN, N. Y.

ברכה לבבית

למסיימי בית מדרש למורים של ישיבת ר׳ יצחק אלחנן

די ב. מאנישעוויטץ קאמפאני

דזשוירזי סיטי, ניו דזשורזי

Compliments of

MANHATTAN
HEBREW
INSTITUTE
NEW YORK

ברכה לבבית

למסיימי תרצ״ב

— מאת —

מר ומרת אריה קריגיל

JERSEY CITY,
NEW JERSEY

ROXY BARBER SHOP

"Special Rates to Yeshivah Students"

Literary Books Given With Each Haircut

By "SIGMUND"

״החבר לבחורי הישיבה״

1548 ST. NICHOLAS AVE. **NEW YORK CITY**

Compliments of

Mr. & Mrs. CHAS. GOLD
1930 HARRISON AVE.
BRONX, N. Y.

כשיש לכם צורך בספרים פנו

לבית מסחר הספרים של

מ. ת. טויזנר

M. TAUSNER
198 EAST BROADWAY
NEW YORK CITY

Compliments of

CHAZIN & CHAZIN

JERSEY CITY, N. J.

ברכות מאת

ח. ישראל
מ. גבריאלי
א. פיקום
י. סגל
ר. רבינוביץ
ק. לויטן
י. ליעף
א. ברילליאנט
צ. הררים
נ. ספירשטיין

ד. שעכטער
מ. גרייפר
ע. ווייטמן
א. קריגיל
א. הנקין
א. פודולסקי
ח. ארונוב
ש. גרין
יוסף אייזנברג
ישעיה אייזנברג

זאב אייזנברג
ג. גאָלדשטיין
צ. כשר
מ. סאל
י. ענגלהארט
י. זאלט
מ. שפירא
מ. קיומין
י. קיומין
ש. גינזבורג

א. גידון
ע. ווייטמאן
א. גולד
נ. ליפשיץ
א. מנטל
צ. פוליקוב
ד. גולדווסר
ב. שרנצל
נ. שימל
מ. שקולניק

ש. גולשבסקי

Compliments of

GOLDSTEIN'S PHARMACY
NEWARK,
NEW JERSEY

I. FROMM
Ladies' & Gent's Tailor
1941 HARRISON AVE.
BRONX, N. Y.

BENNIE'S LUNCHEONETTE

Two Doors from the Yeshivah on Amsterdam Avenue

"BENNIE'S" WELL KNOWN TASTY SANDWICHES

Special Service to Yeshivah Students

ברכה מאת

מירסקים ספרים סטאָר
58 NORFOLK STREET
NEW YORK CITY

Compliments of

HEBREW PUBLISHING COMPANY
632 BROADWAY
NEW YORK

Compliments of

CAMP SHARI

WARE, MASS.

בית מסחר ספרים של

שלמה רבינוויץ

160 EAST BROADWAY NEW YORK

Phone DRy Dock 4-5294

Compliments of

I. MARGOLIS

NATHAN ZUCKER

בשר כשר

1942 HARRISON AVE.

BRONX, N. Y.

ADirondack 4-3776

Phone DRy Dock 4-8216

מרכז לספרות העברית, ספרים טובים ומתנות יפות לכל הזמנים

ובין הזמנים, תמצאו בבית מסחר הספרים של:

UNITED HEBREW BOOK STORE

40 CANAL STREET NEW YORK, N. Y.

ברכה למסיימים מאת:

אהרון גלצר וכלתו פנינה

NEWARK, NEW JERSEY

Compliments of

PECHTER BAKING CO., Inc.

448 EAST 173rd STREET

BRONX, NEW YORK

BAKERS OF THE FAMOUS RYE BREAD

ברכה מאת חבר המורים

Printed by National Printing Co., 917 Sutter Ave., B'klyn, N. Y.

Compliments of

CAMP SHARI

WARE, MASS.

בית מסחר ספרים של

שלמה רבינוויץ

160 EAST BROADWAY **NEW YORK**

Phone DRy Dock 4-5294

Compliments of

I. MARGOLIS

NATHAN ZUCKER

בשר כשר

1942 HARRISON AVE.

BRONX, N. Y.

ADirondack 4-3776

Phone DRy Dock 4-8216

מרכז לספרות העברית, ספרים טובים ומתנות יפות לכל הזמנים

ובין הזמנים, תמצאו בבית מסחר הספרים של:

UNITED HEBREW BOOK STORE

40 CANAL STREET **NEW YORK, N. Y.**

ברכה למסיימים מאת:

אהרון גלצר וכלתו פנינה

NEWARK, NEW JERSEY

Compliments of

PECHTER BAKING CO., Inc.

448 EAST 173rd STREET

BRONX, NEW YORK

BAKERS OF THE FAMOUS RYE BREAD

ברכה מאת חבר המורים

Printed by National Printing Co., 917 Sutter Ave., B'klyn, N. Y.